

Tingsplatsen vid Anundshög del 2

Lämningar från järnålder till medeltid i Badelunda

Arkeologisk forskningsundersökning

Fornlämning Västerås 431:1/ L2002:241
Långby 7:3
Västerås stad (f.d. Badelunda socken)
Västerås kommun
Västmanlands län
Västmanland

Mathias Bäck, Kristina Jonsson, Marta Lindeberg & Alexandra Sanmark

Tingsplatsen vid Anundshög del 2

Lämningar från järnålder till medeltid i Badelunda

Arkeologisk forskningsundersökning

Fornlämning Västerås 431:1/ L2002:241

Långby 7:3

Västerås stad (f.d. Badelunda socken)

Västerås kommun

Västmanlands län

Västmanland

Mathias Bäck, Kristina Jonsson, Marta Lindeberg & Alexandra Sanmark

Utgiven i samarbete med:

Projektet har finansierats genom medel och/eller utrustning från ovanstående institutioner samt från:

Birgit och Gad Rausings stiftelse
Magnus Bergwalls stiftelse
Västerås stad, Kultur-, idrotts- och fritidsförvaltningen
Trimtec, Stockholm

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2019

Omslag: Anundshögsområdet sett från storhögen. Foto Mathias Bäck.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande MS2012/02954.

ISBN 978-91-7453-811-3

Tryck: JustNu, Västerås 2019

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning.....	7
Bakgrund	8
Fornlämningsområdet vid Anundshög.....	8
Badelundaområdet	9
Ortnamnen.....	11
Ting vid Anundshög.....	12
Tidigare undersökningar	13
Undersökningar före 2017.....	13
Forskningsundersökning 2017	15
Undersökningen 2018	17
Undersökningens syfte och frågeställningar	17
Undersökningsområde och genomförande.....	17
Resultat.....	18
Schakt 5.....	18
Schakt 6.....	24
Dateringar.....	30
Tolkning och diskussion.....	31
Anundshögsområdet över tid	31
Kartor och historiska källor.....	33
Kartmaterialet	33
”Runstensvägen” och stolpraden.....	38
Anundshög – Gamla Uppsala – Jelling.....	39
Medeltida tingshus – finns det?.....	41
Slutord inför framtida arbeten	43
Referenser.....	44
Tekniska och administrativa uppgifter	48
Bilaga 1. Kontextbeskrivningar.....	49
Bilaga 2. Fyndlista 2018.....	53
Bilaga 3. ¹⁴ C-analyser	54
Bilaga 4. Vedartsanalys	56
Bilaga 5. Arkeobotanisk analys.....	56

undersökning som planeras 2019. Vidare frågor att utreda där om ytterligare lämningar (t.ex. hallbyggnader) finns i områdets östra partier samt hur den rad med härdar som påträffades i anslutning till "Runstensvägen" när den restes 1960-61 förhåller sig till stolpsmonumentet både vad gäller placering och datering.

Figur 1. Anundshögsområdet, beläget strax öster om dagens Västerås. Läget är markerat med en blå ring. Utdrag ur Gröna kartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Under tio dagar i september månad 2018 genomfördes arkeologiska forskningsundersökningar på ett par platser inom Anundshögsområdet, inom projektet ”Tings- och kultplats vid Anundshög”. Projektet drivs av fyra forskare från olika institutioner: Mathias Bäck från Arkeologerna (Statens historiska museer), Kristina Jonsson från Stiftelsen Kulturmiljövård (KM), Marta Lindeberg från Arkeologikonsult (AK) och Alexandra Sanmark från Institute for Northern Studies vid University of the Highlands and Islands (Perth, Skottland). Anundshögsområdet är en av Sveriges mest kända fornlämningar, och innefattar bland annat Sveriges största hög (Anundshög), ytterligare elva högar, fem skeppssättningar, ett antal stensättningar, en rad resta stenar och en runsten. Man vet att området under medeltid användes som tingsplats, innan tinget förlades till Badelunda kyrka någon gång mellan sent 1400-tal och sent 1500-tal.

Undersökningen 2018 innebar en avslutning av den undersökning som påbörjades 2017, vilken i sin tur var en uppföljare till ett tidigare forskningsprojekt kring Anundshög, ”Tingsplatsen som arkeologiskt problem”. Inom det tidigare projektet gjordes undersökningar 2006 och 2008, som visade att det bland annat har löpt en monumental stolprad i områdets södra del, något norr om de resta stenar på rad – ibland kallad Eriksgatan – som avgränsar Anundshögsområdet mot söder. Syftet med undersökningarna 2017 var dels att undersöka stolpraden ytterligare, men också att gräva ett provschakt för att försöka lokalisera den tingsstuga som omtalas i källor från 1600-talet. Ytterligare ett stolphål i det ovan nämnda stolpmonumentet undersöktes 2017 och daterades till mellan 130 och 350 e.Kr. (romersk järnålder). Vad som var mer oväntat var att det inom ytan även påträffades en kraftig stenpackning i anslutning till stolphålen, vilken på grund av tidsbrist lämnades för vidare undersökning. 2017 kunde det även konstateras att en byggnad legat på den utpekade platsen för tingsstugan. Lämningarna delundersöktes, men byggnaden avgränsades inte. Kol insamlat framför spisen ¹⁴C-daterades till 1300-tal, möjligen till och med till 1200-tal. Under tingsstugans golv framkom äldre, förhistoriska lämningar. En av dessa, en härd, ¹⁴C-daterades till 250–410 e.Kr. (yngre romersk järnålder/folkvandringstid).

2018 slutundersöktes lämningarna av tingsstugan, och det kunde konstateras att den varit en kvadratisk timrad stuga (6,6×6,6 meter) på syllstensgrund, bestående av ett rum med en spis i ena hörnet. Ingången låg sannolikt i norr, där en ränna parallell med vägglinjen har tolkats motsvara ett ingångsparti (rester av en stock eller takdropp från ett utbyggt ingångsparti). I ”tingsstugeschaktet” påträffades även ytterligare ett antal förhistoriska lämningar, framför allt härदार men även mer svårtydda mörkfärgningar som kan vara rester av stolphål eller stenlyft. De härदार som har undersökts 2017 och 2018 har fått ett brett dateringsintervall där den äldsta som yngst kan vara från 370 f.Kr. och den yngsta som äldst från 250 e.Kr. – ett spann på minst 620 år.

2018 undersöktes även stenpackningen vid stolpraden, samt ytterligare tre stolphål. Samtliga dessa fick oväntat nog medeltida dateringar, som spänner från 1000-/1100-tal till 1300-tal. Stenpackningen visade sig inte utgöra en separat konstruktion, utan bestod av stenansamlingar relaterade till stolphålen. En vällagd rad större stenar följde stolpradens södra sida, stenkretsar omgärdade dem och övrig sten har sannolikt lagts i utrymmena mellan stolparna som en förstärkning/markering.

Under efterarbetet med det arkeologiska materialet och relaterade historiska källor (framför allt äldre kartor) har en hypotes om tings- och kultplatsens ursprungliga topografiska struktur vuxit fram. Möjligheten finns att den bäck som idag rinner öster om fornlämningsområdet har löpt rakt över den – kanske rakt genom skärningspunkten mellan de två stora skeppssättningarna. Denna hypotes kommer att prövas vid den

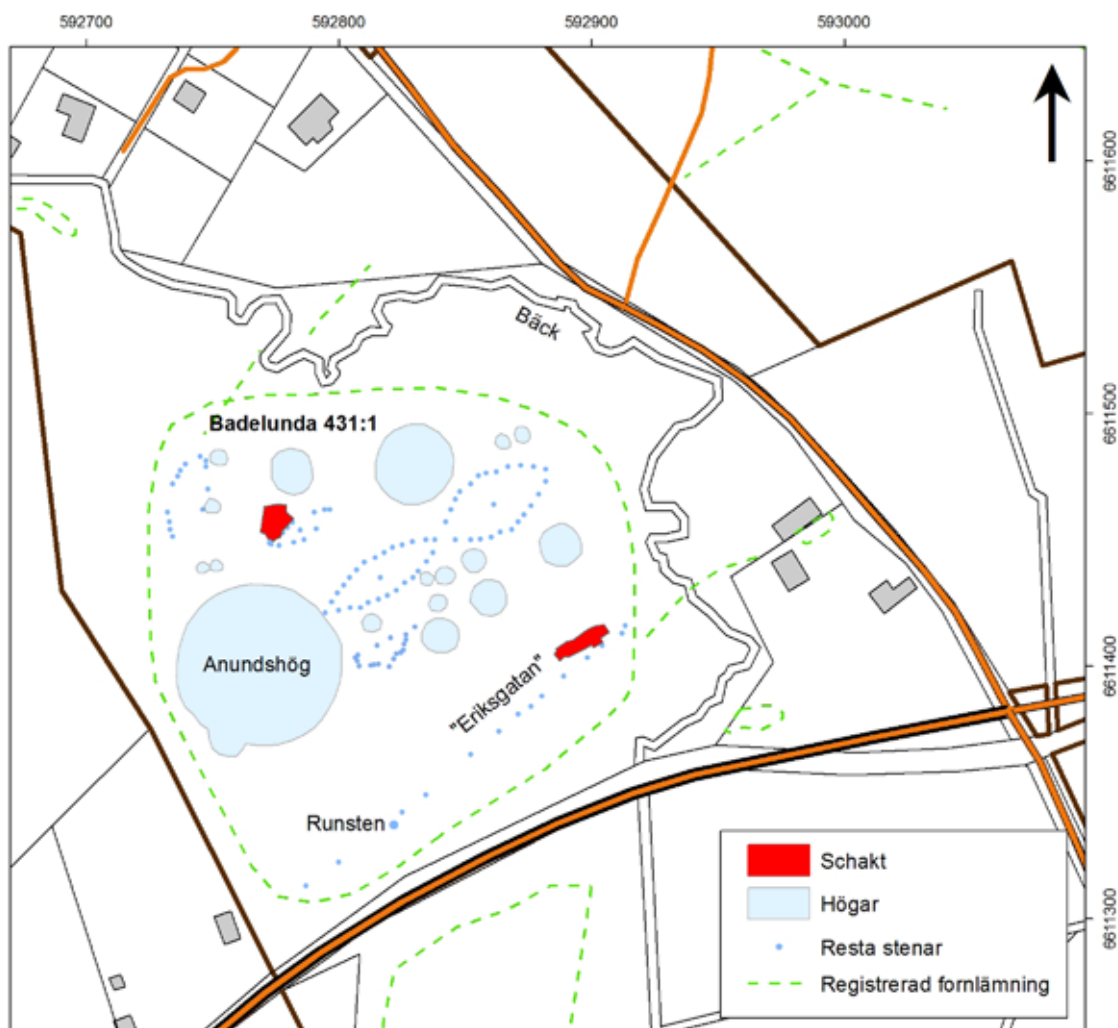
undersökning som planeras 2019. Vidare frågor att utreda då är om ytterligare lämningar (t.ex. hallbyggnader) finns i områdets östra partier, samt hur den rad med härdar som påträffades i anslutning till "Runstensvägen" när den restes 1960–1961 förhåller sig till stolpmonumentet både vad gäller placering och datering.

Inledning

Under två veckor i september 2018 genomfördes en arkeologisk forskningsundersökning inom fornlämning Västerås 431:1/L2002:241, Anundshögsområdet (figur 1–2). Undersökningen var ett samarbetsprojekt mellan fyra personer från fyra olika institutioner, av vilka den förstnämnda stod som huvudman för genomförandet: Stiftelsen Kulturmiljövård (KM), Arkeologikonsult (AK), Arkeologerna (Statens historiska museer, SHMM) och Institute for Northern Studies vid University of the Highlands and Islands i Perth (Skottland). Medgivande till undersökning hade givits av markägaren Statens fastighetsverk, och beslut skrivits av Länsstyrelsen i Västmanlands län (dnr 431-3978-18).

Undersökningen innebar en avslutning av de undersökningar som genomfördes år 2017 och berörde två redan delundersökta ytor: en i anslutning till ett tidigare konstaterat stolpmonument, och en vid läget för den medeltida tingsstugan som ska ha legat inom området (mer om tidigare undersökningar och resultat nedan) (figur 2).

Denna rapport har skrivits av de fyra projektdeltagarna tillsammans. Delar av texten har redan publicerats i rapporten över 2017 års undersökningar (Bäck m.fl. 2018), men har tagits med även i denna rapport som underlag för diskussionen. Medel för undersökning, analyser, omkostnader samt rapportskrivning har tilldelats projektet från Västerås stad, Birgit och Gad Rausings stiftelse samt Magnus Bergwalls stiftelse.

Figur 2. Anundshögsområdet med de aktuella schakten markerade. På planen ses även kända gravhögar och skeppsättningar samt "Erikskatan" inom fornlämning Västerås 431:1. Plan baserad på utsnitt ur Fastighetskartan. Skala 1:3 000.

Bakgrund

Fornlämningsområdet vid Anundshög

Området vid Anundshög utgör en av Mälardalens mest monumentala fornlämningsmiljöer. På gravfältet (Västerås 431:1/L2002:241) vid Anundshög finns 42 registrerade fornlämnningar: 12 högar (varav en storhög, den så kallade Anundshög), 10 runda stensättningar, 5 skeppssättningar, en rad med 14 resta stenar och en runsten (jfr figur 2). Det står även klart att det på platsen finns monument som inte är synliga ovan mark och en rad med resta stolpar har löpt över fornlämningsområdet i närmast öst–västlig riktning (Sanmark & Semple 2011; Semple & Sanmark 2013, mer om detta nedan).

Anundshög är 64–68 meter i diameter och 9,2 meter hög och brukar räknas som Sveriges till volymen största gravhög. En mindre del undersöktes 1998 varvid enstaka fynd av förhistorisk karaktär, en härd och ett kulturlager, framkom under högen. Kol från härden daterades till 210–540 e.Kr. I storhögens sydvästra kant finns en utkravning (14×8 meter stor och 1 meter hög) som tolkats som en så kallad sydvästport och Peter Bratt har därför föreslagit att högen byggdes under 900-talet (Bratt 1999). Utkravningen kan emellertid ha bildats av de massor som grävts ur den stora gropen i högens topp vid de plundringsförsök som ägt rum. Högens datering är därmed inte känd. Övriga gravhögar är 6–30 meter stora och ligger öster om storhögen. Endast två gravar har undersökts på gravfältet. De var inte synliga ovan mark och låg väster om storhögen. En av dessa daterades utifrån fyndmaterialet – en silverring, en remtunga av brons, järnritar och djurklor – till 500-talet e.Kr., det vill säga yngre folkvandringstid eller tidig vendeltid. Den andra graven antogs utifrån gravskicket tillhöra samma period (Bratt 1999:10).

De fem skeppssättningarna är av varierande storlek (28–53 meter långa) och består av mellan 12 och 26 resta stenar. De två största ligger i linje, öster om storhögen. De rekonstruerades 1932 (Gustawsson 1933). Mellan skeppssättningarnas mötande stävstenar ligger ett större stenblock. Detta block har av Anders Carlsson (2015:139) föreslagits vara det nav kring vilket hela platsens monumentalitet ursprungligen konstruerats. I området norr om storhögen finns två skeppssättningar, båda ofullständiga. Den femte skeppssättningen, vars stenar ligger ner och delvis är övertorvade, finns sydväst om storhögen.

De 14 resta stenarna står i en rad som går i nordost–sydvästlig riktning över fornlämningsområdets södra del. Vid något tillfälle revs stenraden och stenarna vräktes ner i ett dike. Många av stenarna slogs också sönder. Stenraden rekonstruerades år 1960–1962 (Mets 1962). I raden ingår en runsten (Västerås 431:4). Runstenen är ovanligt stor, 3,2 meter hög. Den återupprestes redan 1860 av Rickard Dybeck. Runslingan, som är riktad mot sydost, lyder: ”Folkvid reste dessa stenar för sin son Heden, Anunds bror. Vred högg runorna” (Vs 13, Jansson 1964). Texten tolkas som en hänvisning till de resta stenarna i stenraden. Runstenen dateras till 1000–1050 och detta har även setts som dateringen för konstruktionen av stenraden. Stenraden ansluter i öster till en bred och djup halv väg (Västerås 431:2) som leder förbi ett vadställe över en bäck. Halv vägen anses ingå i den medeltida Eriksgatan som passerade Anundshög (Bratt 1999:4; Brink 2004). Det äldsta belägget för Eriksgatan finns i Äldre Västgötalagen, bevarad i en handskrift från 1280. Flera forskare har dock visat att traditionen med Eriksgatan troligtvis har sina rötter i förhistorisk tid (Holmbäck & Wessén 1946, R1, 109; Sundqvist 2001). Cirka 100 meter norr om storhögen leder en annan halv väg (Västerås 431:3) in till fornlämningsområdet. Det har således funnits två vägar in till platsen, även om dessa inte nödvändigtvis var i bruk samtidigt.

De geofysiska undersökningar som genomfördes 2006 och 2008 avslöjade som ovan nämnts att det på platsen också finns ett stort antal anläggningar som inte är synliga ovan mark. Bland annat framkom den rad med stora stolphål som visar att det vid Anundshögsområdet, likt Gamla Uppsala, gick en monumental rad med resta stolpar över området (Sanmark & Semple 2011; Semple & Sanmark 2013; Sanmark 2017, kap. 4, se figur 5 och 8 nedan). Stolphålsraden utgår från halvvägen i sydost men går i en riktning som avviker något från raden med resta stenar. Begränsningen är inte känd. De geofysiska och påföljande arkeologiska undersökningarna beskrivs närmare nedan under ”Tidigare undersökningar”.

På och i anslutning till Badelundaåsen finns ett stort antal halvvägar som påvisar åsens kommunikativa betydelse under förhistorisk tid. Halvvägssystem leder också österut, förbi Långby och Tuna och vidare. Även dessa östliga vägsträckningar var sannolikt del av Eriksgatan och är föregångare till dagens E18. Anundshög ligger precis i mötet mellan Badelundaåsen och denna väg österut. Det kommunikativa läget är förstås nyckeln till områdets betydelse. Vi kan räkna med att en stor del av de järn-, skinn- och pälsprodukter som transporterades ner från Dalarna och Bergslagen har passerat Anundshög. Relationen till Västerås är också uppenbar (jfr Gamla Uppsala och Aros).

Badelundaområdet

Fornlämningsområdet vid Anundshög ligger mitt i den fornlämningstäta (före detta) Badelunda socken vid foten av den dominerande Badelundaåsen (figur 3). Den långa rullstensåsen löper i nord-sydlig riktning hela vägen från Dalarna till Mälaren. Väster och öster om åsen är flacka åkerlandskap uppbrutna av moränbackar. Den expanderande Västerås stad tuggar sig dock närmare och en hel del åkermark i socknens västra delar har bebyggts med bostäder under de senaste decennierna. Socken uppgick 2014 i Västerås pastorat. Området ligger inom riksintresseområdet Badelunda U25.

Enstaka nedslag visar att området kring Badelundaåsens västsida har varit bebott sedan yngre stenålder. De arkeologiska spåren från bronsåldern är tydligare. Skålgropsförekomster och boplatslämningar i form av skårvstenshögar finns i ett stråk från Badelunda kyrka ända ner mot Gryta på åsens västra sida och vid Furby och Berga, öster om åsen. En havsvik gick under stora delar av bronsåldern ända in till den höjd Furby-Bergakomplexet ligger på (Alström m.fl. 2010:9, figur 7). Åsens sydligaste del utgjordes vid den här tiden av en långsmal udde rakt ut i havet. Från bronsåldern härrör också de äldsta spåren från Anundshögsområdet. I Jutekärret, direkt väster om fornlämningsområdet, framkom vid en forskningsundersökning lämningar efter vad som uppfattades som en plattform i trä (Alström m.fl. 2010). Resterna var svårtolkade men indikerar att Anundshögsområdet fungerade som samlingsplats redan under yngre bronsålder.

Som tidigare nämnts är Badelunda osedvanligt fornlämningstäta och den stora andelen fornlämningar är från järnåldern. Majoriteten är gravar som vanligtvis återfinns på gravfält i något högre lägen i anslutning till Badelundaåsen eller på moränbackarna. Flera gravfält har gett rika fynd och utöver Anundshög finns ytterligare fem storhögar inom Badelundaområdet. En av dessa, Gullhögen, ligger på ett skadat gravfält (Västerås 432:1/L2002:246) på Badelundaåsen nära Anundshög. På gravfältet har tidigare funnits flera storhögar. Högen delundersöktes vid två tillfällen, på 1930-talet och på 1950-talet, och primärgravens utgjordes av en kammargrav med rika fynd från folkvandringstid (Arrhenius 2007). Den bild som framtonar genom gravmaterialet visar att området under stora delar av järnåldern varit i högsta grad centralt och bebotts av en till stora delar välmående grupp människor.

Figur 3. Badelundabygden med registrerade fornlämningar markerade med röd färg. De fornlämningar som nämns i rapporttexten har markerats med nummer. Utdrag ur Fastighetskartan samt FMIS. Skala 1:25 000.

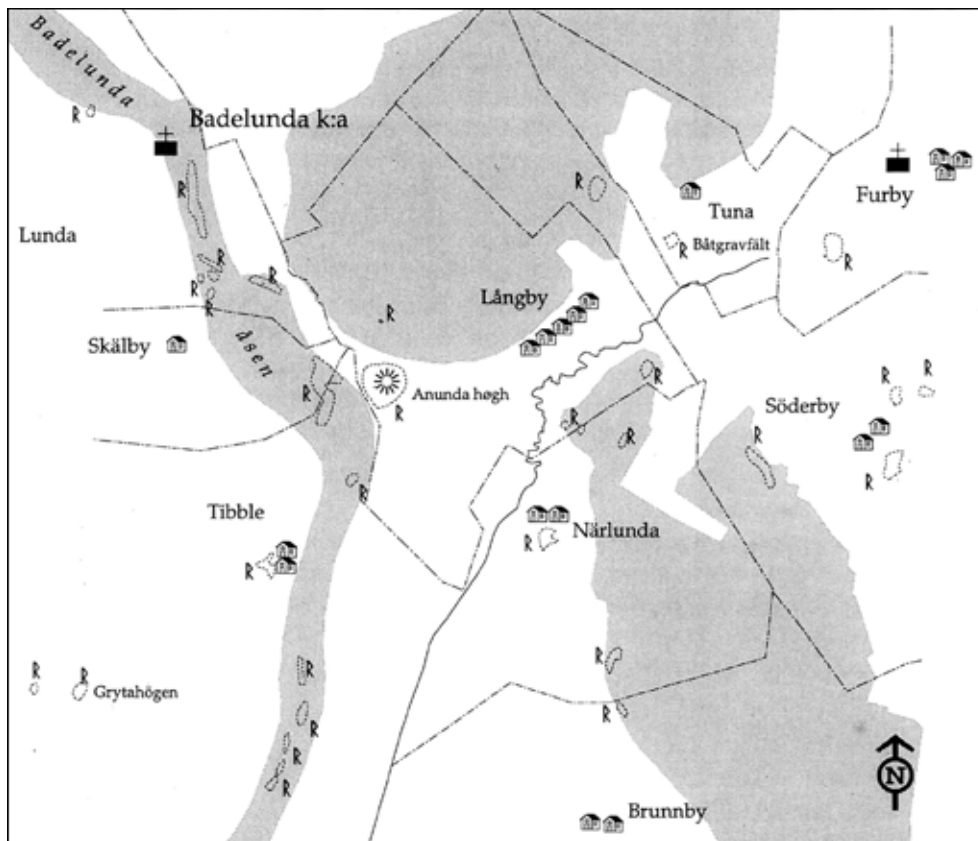
Vid Tuna, cirka två kilometer öster om Anundshög, framkom ett gravfält (Västerås 575/L2002:4011) med rika fynd när man på 1950-talet började schakta inför ett villabygge (Nylén & Schönbeck 1994). Den första grav som framkom, och som därför tyvärr hann bli mer eller mindre demolerad, var den romartida grav X, som skulle visa sig vara landets guldrikaste grav (Fernstål 2004). På det flacka impedimentet framkom vid den påföljande arkeologiska undersökningen 85 gravar, varav 5 kammargravar och 8 båtgravar. Den första graven på platsen förefaller vara just grav X, en kammargrav för en kvinna. Bland de påkostade gravgåvorna fanns bland annat flera ormhuvudringar och två Hemmoorkärl. Fyndmaterialets sammansättning har gjort att kvinnan i graven föreslagits vara ingift från Själland. Den rika kammargraven visar att det fanns en storgård någonstans i närheten redan under romersk järnålder och även namnet Tuna indikerar en storgårdsetablering. Gravfältet används möjligen kontinuerligt under hela järnåldern. De äldsta gravarna är enkla brandgravar i runda stensättningar. Under sen vendel- och vikingatid anläggs båtgravar på gravfältet. Alla båtgravarna var kvinnogravar. Under 900-talet anläggs även kammargravar på gravfältet och också i detta fall var alla gravlagda kvinnor, förutom en man. Det finns dock inget som tyder på att gravfältet i första hand skulle vara förbehållet kvinnor. Ser man till samtliga gravar blev ungefär lika många individer könsbestämda till kvinnor som till män (den stora gruppen individer var dock inte möjliga att bestämma till endera kön). Den yngsta graven på gravfältet var en båtgrav anlagd över en kvinna i vikingatidens slutskede, cirka 1025–1050 e.Kr. (Nylén & Schönbeck 1994:156). Denna grav är samtida med runstenen vid Anundshög.

Endast mindre undersökningar av boplatzlämningar har genomförts i Badelunda och järnåldersbebyggelsen är därför ganska dåligt känd. Boplatzindikationer i form av skärvsten och sotblandad jord har påträffats inom ett stort område i åkermarken nedanför åsen söder om Anundshögsområdet (Västerås 916:1). Platsen är inte undersökt och det är inte känt vilken period den tillhör. Boplatzlämningar har även framkommit drygt 100 meter österut i schakt omedelbart söder om Tortunavägen intill vägkorsningen vid Anundshög. Där har ¹⁴C-dateringarna en tyngdpunkt i förromersk och romersk järnålder (Svensson 2012; Emanuelsson 2014) och det är troligt att boplatzlämningarna vid åsfoten tillhör samma period (jfr dateringarna av härdar vid Anundshög nedan).

Vid samma arbetsföretag framkom hus och boplatzlämningar även vid Långby, någon knapp kilometer åt nordost på vägen mot Tuna. Det rörde sig om treskeppiga långhus och av de ¹⁴C-daterade husen landade ett i romersk järnålder och tre i vendeltid. Ett enskeppigt hus har typologiskt daterats till vikingatid eller tidig medeltid (Emanuelsson 2014). Boplatzlämningar från järnåldern har också framkommit väster om åsen vid Lunda (t.ex. Kjellberg & Skanser 2006) samt i Tibble (Emanuelsson 2013). Vid en förundersökning vid Badelunda kyrka framkom tjocka kulturlager och boplatzlämningar som tillhör vikingatid och tidig medeltid (Västerås 1040:1) (FMIS).

Ortnamnen

Vi kan räkna med att det har funnits en central gård med namnet Tuna i närheten av båtgravfältet och det är möjligt att Anundshögsområdet tillhörde denna storgårds domäner. Kronologiskt är platserna samtida. Historiskt har Anundshögsområdet tillhört Långby. Per Vikstrand har utifrån en analys av Lars Hellberg av ortnamn och gränser inom närområdet visat att Långby sannolikt ursprungligen tillhörde Tuna (Vikstrand 2000). Detta indikeras bland annat av ett starkt ägomässigt samband mellan de två byarna i det historiska kartmaterialet (figur 4). Hellberg uppfattar inte namnet Långby som tillhörande det äldsta skiktet by-namn utan ser byn som en avsondring från Tuna, som på grund av sin utsträckta bytomt fått namnet Långby. Namnet Tuna kan därmed kanske också knytas till Anundshögsområdet.

Figur 4. Byar och ägränser kring Anundshögsområdet. Ur Vikstrand 2000:214.

Långby gränsar i söder mot Närlunda som i förleden innehåller gudanamnet Njörd. Namnet har således betydelsen Njärds lund och påvisar en forntida kultplats. Namnet gör Närlunda intressant i relation till Anundshög. Det har föreslagits att de begravda i båtgravarna i Tuna var kultfunktionärer vid dyrkandet av gudinnan Njörd vid Närlunda. Närlunda har dock egna gravfält vilket gör det mindre troligt. På intilliggande Sörby finns även ett gravfält med en möjlig båtgrav (Västerås 548:1). Det är därtill inte möjligt att på språkliga grunder avgöra om den Njörd som förekommer i ortnamnen var en manlig eller kvinnlig gudom (Vikstrand 2001:101f).

Senare års forskning kring kultplatser har visat att det många gånger rör sig om miljöer med flera platser med olika funktioner inom ett område (Bäck & Lindeberg 2016 och där anf. litteratur). Det är cirka en kilometer mellan Anundshög och Närlunda och det är möjligt att platserna ska ses som delar av en större central kultplatsmiljö där både Anundshög, Närlunda och Tuna ingår.

Ting vid Anundshög

De skriftliga källorna innehåller en hel del information om Anundshög som tingsplats under medeltiden. Enligt *Rannsakingar efter antikviteter* från 1680-talet kände man vid den tiden till sex brev från 1355, 1358 (2 st), 1391, 1393 och 1437, som alla omnämde en tingsplats vid Anundshög (Ståhle 1960:114). Det äldsta bevarade brevet är från 1392 (ej ett av de ovan nämnda), och tingsplatsen kallas där "Anunda högh" (Emmelin 1943:110; SDHK). Det sista omnämmandet av tingsplatsen är i ett brev från 1467.

Ur arkeologisk synvinkel uppvisar Anundshög många typiska tingsplatsdrag (jfr Friðriksson 1994; Larsson 1998; Brink 2004; Sanmark & Semple 2008, 2010; Sanmark 2009, 2017; Semple & Sanmark 2013). Tingsplatsen:

- Ligger på ett gravfält.
- Lokalisering nära våtmark.
- Flera kommunikationsleder (både land och vatten) möts på platsen.
- En runsten finns på platsen.
- Resta stenar finns på platsen.
- Härdar och kokgropar finns på platsen.

Det är viktigt att påpeka att det finns andra karaktärsdrag för tingsplatser än de som har inkluderats i listan. Det finns ingen enhetlig modell som passar alla tingsplatser. Däremot har tingsplatser inom samma region ofta många gemensamma drag (Sanmark & Semple 2008, 2010; Sanmark 2009, 2010, 2017).

Under sent 1500-tal flyttades mötena från Anundshög och hölls därefter inomhus i socken-/klockarstugan vid Badelunda kyrka. Det första omnämnda tinget i Badelunda är från år 1594 när möten hölls i ”Balunghs socken”. Det första tinget år 1600 hölls i klockarstugan i januari. Tinget i maj samma år hölls också sannolikt i klockarstugan (text saknas delvis i originaldokumentet), medan det i september benämns ha gått av stapeln i sockenstugan. År 1602 anges att tingsmötena ägt rum i Badelunda sockenstuga (”Balungs sochnestuffva”) (SVAR; Emmelin 1943:110; VRD). Dessa möten hölls alltså inomhus, fast i olika stugor. Sedan 1400-talets mitt fanns det stadgat att församlingar skulle hålla klockaren med tre hus: sockenstuga, stall och visthus. Klockarbostället användes alltså även som allmän samlingsal (Garmo 1998:18).

Uppgifter om en byggnad med någon sorts funktion för tingsmötena finns även för Anundshögsområdet. Enligt *Rannsakingar efter antikviteter* fanns det på 1680-talet rester av en tingsstuga på platsen. Källan anger att det omkring 18 meter norr om den största stenen i skeppssättningen strax norr om Anundshög fanns trasigt tegel från ugnen i tingsstugan (Stähle 1960:114, 129).

Tidigare undersökningar

Undersökningar före 2017

Fornlämningarna vid Anundshögsområdet och i dess omedelbara närhet har varit föremål för ett stort antal undersökningar genom åren. Samtliga kan inte redovisas här; nedan redogörs översiktligt endast för de undersökningar som har en direkt koppling till 2017 och 2018 års forskningsundersökning. För ytterligare forskningshistorik hänvisas till Jensen 2010:15ff; Sanmark & Semple 2011:13ff och Arnberg 2012:10ff.

År 1960–1961 genomfördes en arkeologisk undersökning i samband med att raden med resta stenar och runstenen restaurerades. Ett cirka 180 meter långt och 10 meter brett schakt grävdes från sydväst till nordost i fornlämningsområdets södra del. I schaktet påträffades, förutom de resta stenarna och runstenen med tillhörande fundament, även stolphål, härdrader och andra stenansamlingar. Lämningarna låg i huvudsak i schaktets västra halva. Lämningarna tolkades antingen utgöra boplatslämningar från tiden före området togs i bruk som grav- och tingsplats, eller ha ett samband med de ritualer som utförts på platsen (Mets 1962; Welinder 1990:62).

År 2006 och 2008 genomfördes undersökningar vid Anundshög av Alexandra Sanmark vid Institute for Nordic Studies, University of the Highlands and Islands och Sarah Semple vid Department of Archaeology, Durham University. Arbetet skedde inom ramen för projektet ”Tingsplatsen som arkeologiskt problem. År 2008 gjordes en geofysisk

prospektering med resistivitetsmätare av hela området, en yta om sammanlagt 47 000 m². Utvalda delar avsöktes även med georadar. Ett stort antal anomalier (indikationer på strukturer under mark) noterades, bland annat en 176 meter lång rad (figur 5). En mindre undersökning visade att dessa bestod av fundament för stolpar. Dessa utgjorde ett stort monument som utifrån stratigrafi och dateringar kan ha byggts under vendel- eller vikingatid (Sanmark & Semple 2011; 2013). Monumentet har sannolikt fungerat som en avgränsning av platsen och kan eventuellt liknas med ett viband, en helig avgränsning av den tings- och kultplats som funnits inom området. Viband finns omnämnda i medeltida skriftliga källor, som till exempel Egil Skallagrimssons saga och den norska Frostatingslagen (Jones 1960:139; Larson 1935:GL 91, FL I:2). En annan tänkbar parallell funktion är att stolparna har markerat en processionsväg in till själva området, möjligtvis till platsen där tingsmötena hölls. I Gamla Uppsala, där två olika stolprader har påträffats, var den längre av dem drygt 900 meter lång. Där har dessutom trärester efter själva stolparna påträffats, vilka mätte uppemot 0,6 meter i diameter. Stolparnas höjd antas ha varit betydande (Beronius Jörpeland m.fl. 2013). Kultplatsen i Lilla Ullevi är ett av de bästa exemplen vi har vad gäller kunskapen om den fysiska utformningen av en helgad plats. I Lilla Ullevi fanns en tydlig planläggning i hur rörelsemönstret kring kultplatsen var organiserat hos kultfunktionärer och andra deltagare. Den centrala helgedomen var avgränsad/inhägnad/utmärkt av stolpar och eld (Bäck m.fl. 2009).

Figur 5. De tolkade resultaten av resistivitetsmätningarna vid Anundshög. Stolpmonumentet utgörs av raden med prickar i orange färg i områdets södra del.

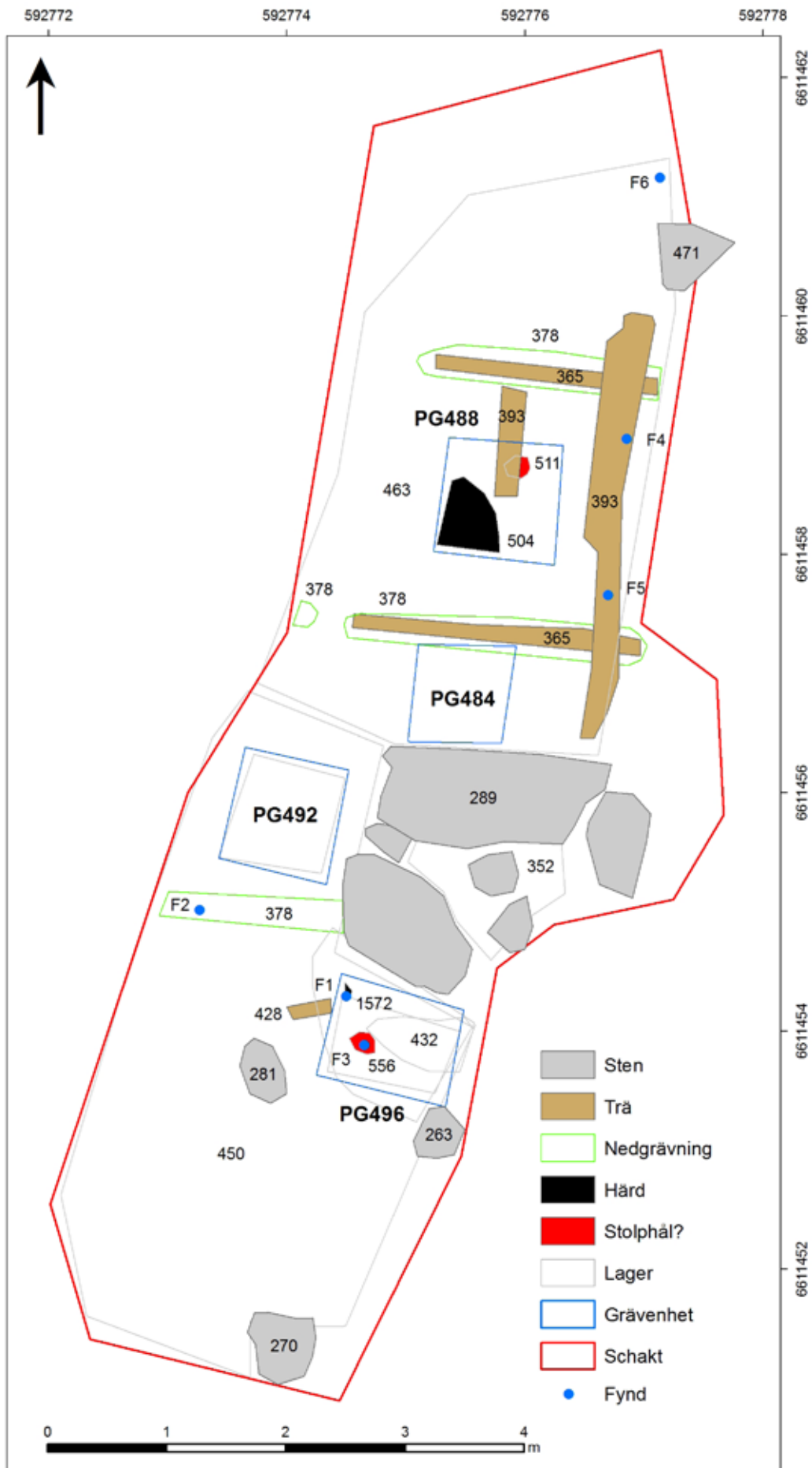
Forskningsundersökning 2017

Syftet med grävningen 2017 var dels att undersöka stolpraden ytterligare, men också att gräva ett provschakt för att lokalisera den tingsstuga som omtalas i källor från 1600-talet (för en mer detaljerad redovisning av undersökningen, se Bäck m.fl. 2018 samt Sanmark m.fl. 2019). Fyra schakt grävdes: tre av dem förlades i den södra delen av området, i anslutning till det tidigare konstaterade stolpmonumentet. De inledande två (schakt 1–2) innehöll inga lämningar och lades igen direkt. I schakt 3 påträffades dock ett flertal konstruktioner. Där framkom minst ett stolphål tillhörande stolpraden, en stenrad samt en mindre stenansamling, och en stor och svårtolkad stenpackning som på grund av tidsbrist inte kunde tas fram i sin helhet eller undersökas vidare. Stenpackningen rensades fram inom schaktets avgränsning och dokumenterades i plan. Vid undersökningens slut täcktes den med markduk innan schaktet lades igen. Stolphålet undersöktes, och ett ^{14}C -prov har daterat det till mellan 130 och 350 e.Kr. (romersk järnålder).

I den norra delen av området, vid det förmodade läget för tingsstugan (figur 2), grävdes schakt 4. I schaktet påträffades mycket riktigt lämningar av en byggnad bestående av ett spisfundament, rester av golvplankor och golvsyllar, samt syllstenar. Byggnadsresterna delundersöktes, men byggnaden avgränsades inte. Kol insamlat framför spisen ^{14}C -daterades till 1300-tal, möjligen till och med till 1200-tal. I anslutning till byggnadsresterna påträffades också det enda daterande fyndet, infattningen till en fingerring av förgyllt silver och glas, som styrker den medeltida dateringen. Under tingsstugans golv framkom äldre, förhistoriska lämningar. En av dessa, en härd, ^{14}C -daterades till 250–410 e.Kr. (yngre romersk järnålder/folkvandringstid).

Figur 6. Plan över förundersökningens schakt 3 med stenpackning och stolphål. Skala 1:150.

Figur 7. Plan över förundersökningens schakt 4 med lämningar av tingsstugan. Skala 1:50.

Undersökningen 2018

Undersökningens syfte och frågeställningar

Som ovan nämnts fanns det inte utrymme inom 2017 års fältarbetstid att undersöka samtliga framkomna lämningar. De fortsatta insatserna 2018 var därför:

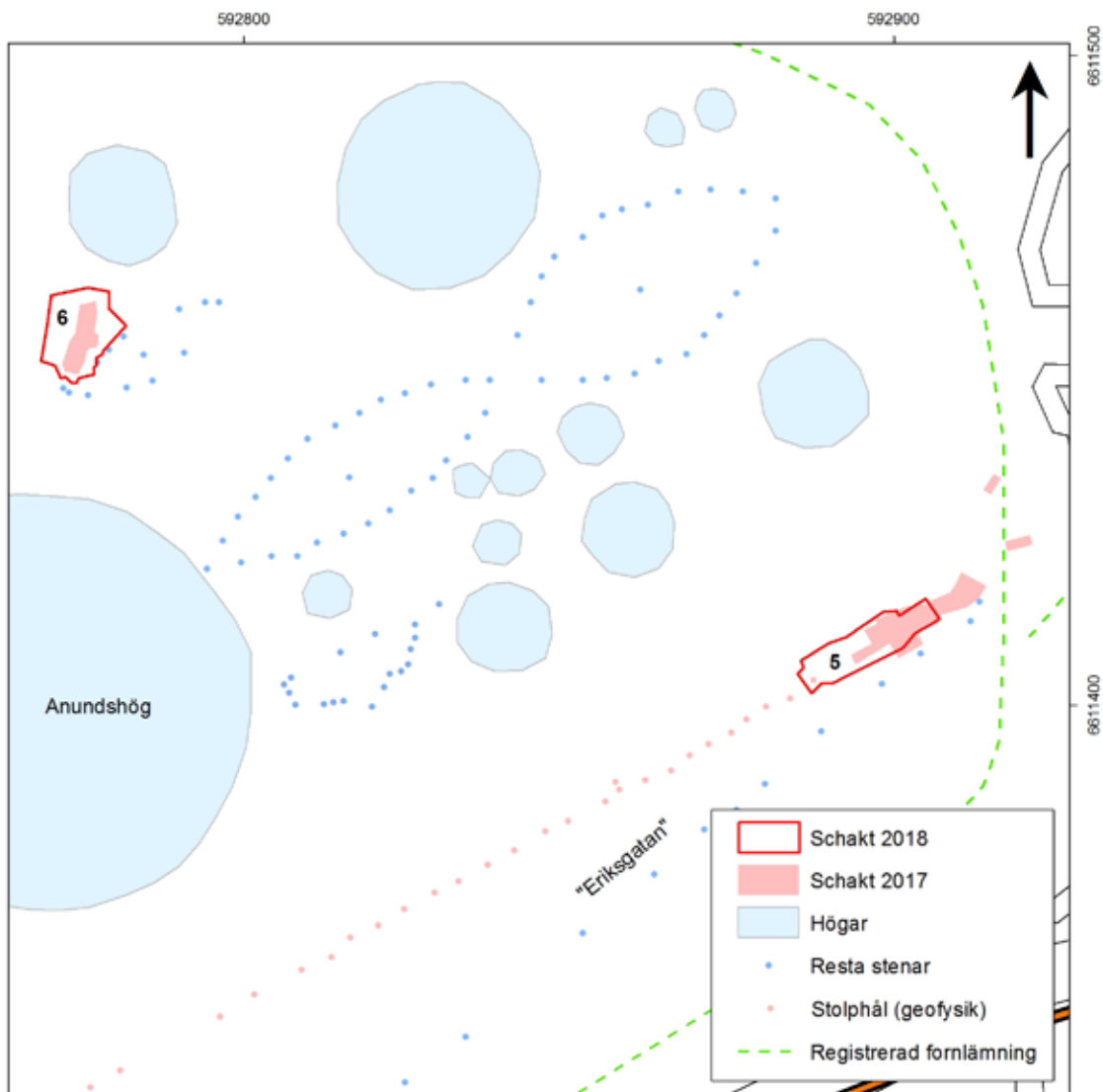
1. Arkeologisk undersökning av stenkonstruktionen i 2017 års schakt 3 i syfte att fastställa konstruktionens funktion och datering. Den bedömdes bestå av flera olika anläggningar från skilda tidsperioder då den hade en underlig placering i linje med stolpmonumentet vars uträkning blev känd genom den geofysiska prospekteringen 2008.
2. Arkeologisk delundersökning av vad som tolkats som ett ytterligare stolphål i 2017 års schakt 3. Syftet var att fastställa huruvida det verkligen rör sig om ett stolphål och vad lämningen har för datering.
3. Ytterligare arkeologisk undersökning av den troliga tingsstugan i 2017 års schakt 4, med syfte att fastställa byggnadens fulla utsträckning, form, förhållande till den närliggande skeppssättningen, samt brukningstid och funktion (det sistnämnda t.ex. genom fyndmaterial).

Undersökningsområde och genomförande

Ytorna som var aktuella för undersökning ligger inom fornlämning Västerås 431:1/L2002:241, som har funktion som parkområde och sköts av Västerås stad. Marken var vid undersökningstillfället gräsbevuxen.

Undersökningen genomfördes genom upptagande av två schakt vilka delvis innefattade ytor som undersökts 2017 (figur 8). Schakten togs upp med grävmaskin, men handgrävdes efter att grästorv och matjordslager tagits bort. Under grävningens gång bistod grävmaskinen även med borttagande av stenar och omfattande lerlager. För att inte sammanblanda 2018 års schakt med schakt 1–4 som grävdes 2017 har de här givits nummer i samma serie: schakt 5 och schakt 6. Schakt 5 grävdes i den södra delen av området, i anslutning till stolpmonumentet, och innefattade delar av det gamla schakt 3. Schakt 6 grävdes på platsen för tingsstugan, och utgjorde en utvidgning av det gamla schakt 4. Efter avslutade undersökningar återfylldes båda schakten, men i schakt 6 lämnades delar av tingsstugan synliga ovan mark. De övre delarna av spisfundamentet samt byggnadens hörnsyllstenar gör det därmed möjligt för besökande att lokalisera platsen och visualisera tingsstugan.

Undersökningen genomfördes med kontextuell metod (borttagande av separat tillkomna enheter i kronologisk ordning). Stora yttäckande kontexter, som utjämningslager och stenpackningen, delundersöktes manuellt varefter kvarvarande delar togs bort med maskin. Vad gäller härdar undersöktes de till hälften (bortgrävning av halva fyllningen) medan stolphålen delundersöktes genom borttagande av fyllningen. Detta i syfte att samla in daterande material. Samtliga kontexter dokumenterades i plan genom digital inmätning med RTK-GPS, fotografering och beskrivning. Mätfiler och beskrivningar har lagrats i dokumentationssystemet Intrasis, och bearbetats i ArcMap. Beskrivningar av samtliga lager och anläggningar finns i kontexttabellen (bilaga 1). Där ingår även vissa kontexter från 2017 års grävning, eftersom de även förekommer i denna rapport. Inga handritade planer eller sektioner framställdes - vad gäller sektioner skapar kontextuell undersökning inte förutsättningar för det. Samtliga schakt avsågs med metalldetektor

Figur 8. Schaktplan. På planen ses kända lämningar inom fornlämning Västerås 431:1 samt lägena för schakt 5–6 som grävdes i september 2018. Plan baserad på utsnitt ur Fastighetskartan. Skala 1:1 500.

av Christian Gatti, KM. Få fynd påträffades; inga har konserverats. Fyndtabellen ligger som bilaga 2. Material för ^{14}C -datering insamlades från ett flertal kontexter, och från dessa valdes 15 prover ut för vedartsanalys och datering. Elva jordprover har även analyserats med avseende på makrofossil. Makrofossilanalys samt vedartanalys har gjorts av Stefan Gustafsson, Arkeologikonsult. ^{14}C -rapporten ligger som bilaga 3 och vedarts- samt makrofossilanalyser som bilaga 4–5.

I beskrivningen av resultaten nedan benämns lager och anläggningar med de kontextnummer de fick i Intrasidatabasen (angivna inom parentes). Vissa av stenkonstruktionerna i schakt 6 digitaliserades i efterhand utifrån lodfotografier, och har därmed fått nummer i en högre serie.

Resultat

Schakt 5

Stenpackning och stolphål

2018 öppnades den sydvästra halvan av 2017 års schakt igen, och schaktet förlängdes och breddades ytterligare 8,5 meter mot SV i syfte att följa den stenpackning som framkom 2017 (figur 6). Schaktningen avbröts när stenförekomsten föreföll att avta,

men möjligheten finns att ytterligare sten finns längre västerut. Den huvudsakliga stenpackningen undersöktes till stora delar och togs bort. Den visade sig bestå av ett antal olika stenskikt. Konstruktionen förefaller således påbyggd vid minst ett par tillfällen. Den kronologiska spännvidden i dessa påbyggnader har inte kunnat fastställas.

Det översta lagret (2309) bestod av små kantiga 0,10–0,25 meter stora stenar inom en övre hästskoformad yta i stenpackningens östra del (se plan i figur 15). En liknande koncentration fanns även i den västra delen (2396). De låg glest placerade på matjord och övrig sten, och har tolkats utgöra odlingssten som har kastats upp på en äldre stenpackning under historisk tid. Under dessa låg ett flertal mer eller mindre avgränsade koncentrationer med stenar i varierande storlek, i flera skikt. De dokumenterades till delar individuellt under undersökningens gång, då de inledningsvis antogs utgöra separata konstruktioner. I efterhand, när tolkningen av deras tillkomst stod klar, har de omgrupperats till det som redovisas nedan.

De yngsta delarna av den förhistoriska stenpackningen bestod av stenar (200026, nummer från 2017), i varierande storlek mellan 0,10 och 0,50 meter, placerade i anslutning till raden med stolpar. De låg mellan stolphälen och längs stolpradens sidor i flera skikt. Över stenarna fanns ett kompakt påfört 0,10–0,25 meter tjockt lerigt siltlager (2412). I detta lager påträffades två sentida mynt (F7) från 1973 samt 1980.

Äldst i stenkonstruktionen var en vällagd rad med stenar (200174) som följde stolpradens södra begränsning (figur 10 och 15–16). I dess avslutning i sydväst låg en 0,80×0,65 meter stor flat, möjligen kanthuggen, sten med runda fördjupningar i (figur 9). Fördjupningarna skulle kunna vara skålgropar. Stenkonstruktionerna kan alltså relateras till stolpraden, och har ingått i dess konstruktion som en form av förstärkning/manifestering. Inför anläggandet av den södra, mer vällagda, stenraden har en nedgrävning (3291) gjorts (figur 10). Dess utbredning mot öster kunde ses i en sektion i den östra delen, men hur långt mot väster den har grävts är oklart. I plan kunde den iaktas i schaktets centrala och östra del.

Under stenkonstruktionerna låg ett upp till 0,25 meter tjockt siltlager (3002). Lagret var tydligt omgrävt och innehöll bland annat fläckar av ljus naturlig undergrund. Lagret följde stenkonstruktionernas största utbredning, och har antingen påförts vid

*Figur 9 (ovan). Stenen med eventuella skålgropar i stenrad 200174.
Foto Marta Lindeberg.*

Figur 10 (t.v.). Stenrad 200174 centralt i bild, med nedgrävningskant 3291 synlig till vänster (ses som ett skälje mellan mörkare och ljusare fyllning). Foto mot SV av Mathias Bäck.

Figur 11. Översiktsbild av stenpackningen med stolpbål i schakt 5. Foto mot V av Mathias Bäck.

konstruktionstillfället eller blivit så påverkat av arbetena att den yta lagret berör har fått en egen karaktär. Ett jordprov från lagret har genomgått makrofossilanalys, vilken påvisade förekomst av skalkorn, knylhavre, fragmenterad säd samt brudbröd (bilaga 5). På lagrets yta påträffades enstaka trärester (3094). Under det omrörda siltlagret fanns en hård horisont av siltig humus (3088), 0,01–0,04 meter tjock, som låg på den orörda undergrunden (figur 12). Antingen är det ett urlakningsskikt från ovanliggande lager, eller en äldre trampad markyta – möjligen nivån för nedgrävningen som gjordes inför anläggandet av stolpraden. Lagret innehöll skalkorn och fragmenterad säd, samt gräs (bilaga 5).

Figur 12. Sektion i den östra delen av schaktet. Den hårdpackade horisonten 3088 ses som en svart linje med urlakning ner i undergrunden. Över denna ligger det omrörda fläckiga lagret 3002. Foto Mathias Bäck.

Vid undersökningen framkom även vad som tolkades som ytterligare sex stolphål (2701, 2715, 3234, 3248, 3260, 3319) i samma linje som den monumentala stolpraden som delundersökts 2006, 2008 och 2017. Dessa sex var dock av en annan karaktär än de tidigare undersökta stolphålen. De syntes som runda lager i avvikande orangebrun färg (figur 13), vilka möjligen motsvarade stolphålsfyllning med kolrester. Stolpfyllningarna hade en diameter på mellan 0,45 och 1,50 meter (med reservation för att de i flera fall var otydliga och svåravgränsade). De framträdde i huvudsakligen stentomma ytor, och ingen av dem hade tydliga stenskoningar i direkt anslutning till stolpfyllningens övre delar. Fyra av dem omgärdades dock av mer eller mindre tydliga yttre stenkretsar (2624, 2639, 200156, 200160), och två hade rester av en stenskoning längs nedgrävningskanten (200187, 200190) (figur 10). Anläggningarna har grävts ner från nivån som representeras av det omrörda lagret 3002.

Figur 13. Del av stenpackningen med stolphål 3234 (t.v.) och 2715 (t.h.) synliga som svackor i stentomma ytor. Stolphålens ungefärliga utbredning har markerats med röda ovaler. Foto mot NV av Marta Lindeberg.

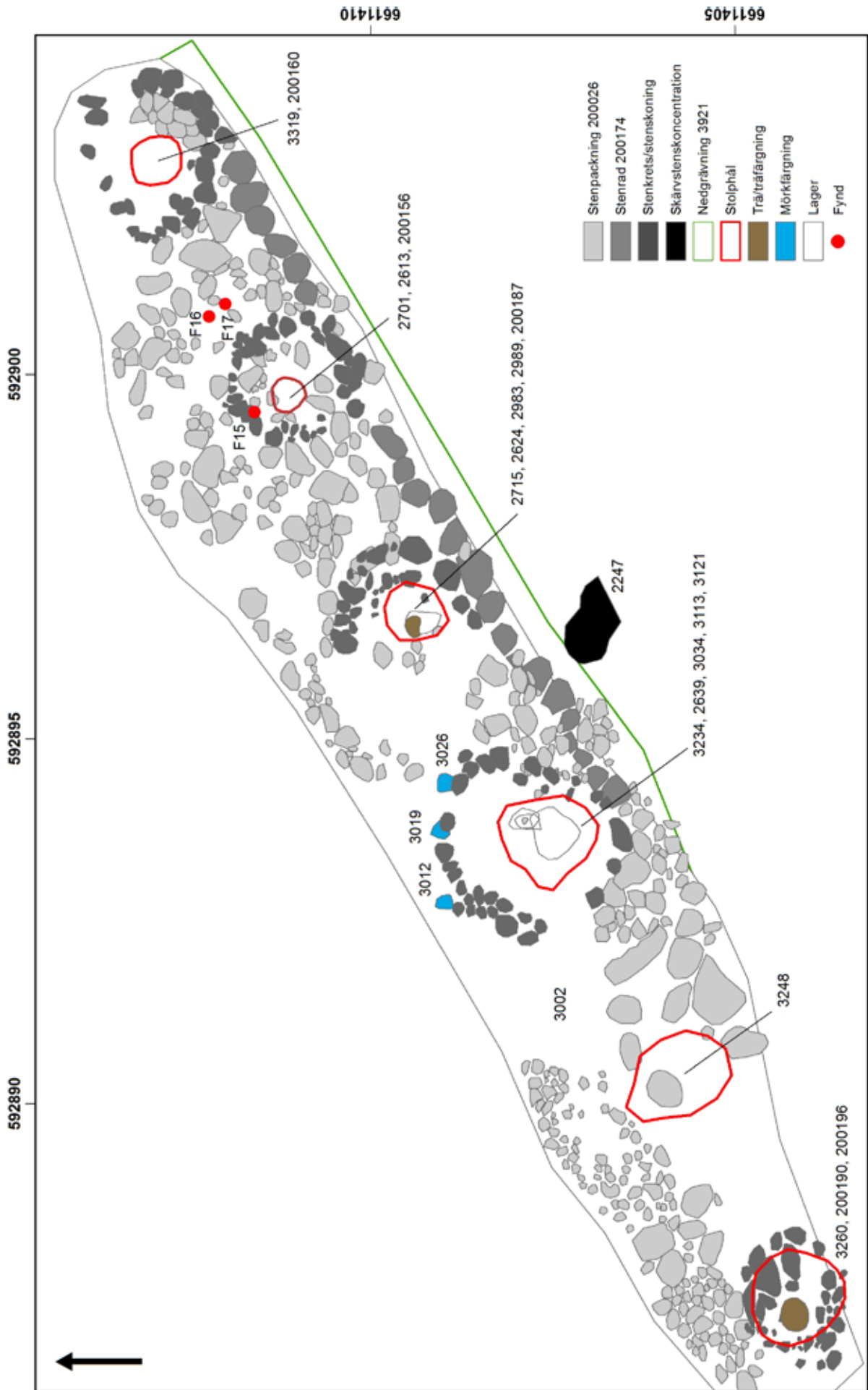
Tre av stolphålen, 2701, 2715 och 3234, delundersöktes genom nedgrävning i fyllningarna (se figur 14), de övriga rensades fram och det insamlades material för ¹⁴C-datering från stolpfyllningen. 2701 låg i schaktets östra del, och hade en diameter på 0,47 meter. Det innehöll en sandig fyllning (2613) i den övre delen (figur 14), som blev grusigare längre ned. En makrofossilanalys av fyllningen påvisade endast förekomst av tall (bilaga 5). Från 0,3 meters djup och ner till botten (0,55 meter) bestod fyllningen nästan uteslutande av sten (figur 14). Stolphålet omgärdades av en yttre stenkrets (200156). I denna låg en rundad sten med slitspår vilken tolkats som en möjlig knacksten (F15). I ytan mellan stolphål 2701 och stolphål 3319 påträffades två löpare (F16–17) (figur 16).

Figur 14. Stolphål 2701 under undersökning. På bilden upptill med hälften av den övre fyllningen borttagen, nedtill efter tömning av fyllning. Foto Alexandra Sanmark.

Figur 15. Plan över schakt 5 med dokumenterade lämningar (stenkonstruktioner och stolphål). Skala 1:100.

Figur 16. Plan över stolphålen i schakt 5 samt de undre delarna av stenpackningen som har tolkats vara samtida med anläggandet av stolpraden. Skala 1:75.

2715 var beläget i schaktets centrala del, det hade en diameter på 0,50 meter och var cirka 0,50 meter djupt. Det innehöll en övre fyllning (2715) i vilken en 0,50 meter i diameter stor stolpfärgning (2989) kunde ses, samt en undre mörkare fyllning (2983). En bit bränt ben (F2726) påträffades i lager 2715. I anslutning till stolphålet i öster låg ett antal stenar (200187) som kan ha ingått i en skoning. Stolphålet omgärdades av en yttre stenkreis (2624).

Stolphål 3234 låg direkt SV om 2715, och hade en diameter på 1,30 meter (oregelbunden form). Det innehöll en 0,60 meter i diameter stor och 0,50 meter djup centralt belägen fyllning (3034) med inslag av småsten, som kan markera stolpnedgrävningen. I kanten till detta lager fanns ytterligare två lagerrester med inslag av kol och bränd lera (3113, 3121) inom en utbredning av cirka 0,40 meter i diameter och ett djup på 0,22 meter. En makrofossilanalys av lager 3121 påvisade endast förekomst av obestämt kol (bilaga 5). Stolphålet kringgärdades av en stenkreis (2639).

Övriga lämningar vid stolpraden

Tre störhål med trärester (2409–2411) fanns i schaktets västra halva (figur 9). De har oklar datering men torde vara från tiden efter stolpmonumentet hade tagits ur bruk. Ett av dem (2410) var synligt i fyllningen i stolphål 3260 (200196).

I anslutning till stenkreis 2639 runt stolphålet 3234 syntes tre mörkfärgningar (3012, 3019, 3026) på lager 3002 (figur 10). Vad de representerar är oklart, men med tanke på att de ligger direkt intill den lagda stenkreisen kan de utgöra stenlyft.

Söder om stolphålsraden, på en yta som motsvarar den marknivå som stolpmonumentet har anlagts på, påträffades en ansamling skärvig och skörbränd sten (2247, figur 9–10) under vilken det fanns ett lager med ljusa fläckar av uppgrävd silt från orörd undergrund. Markytan avtäcktes vid undersökningen 2017, och fick då nummer 1311. Efter 2018 års undersökning gjordes en makrofossilanalys på ett prov från lagret, vilket endast visade sig innehålla delar av gran (bilaga 5).

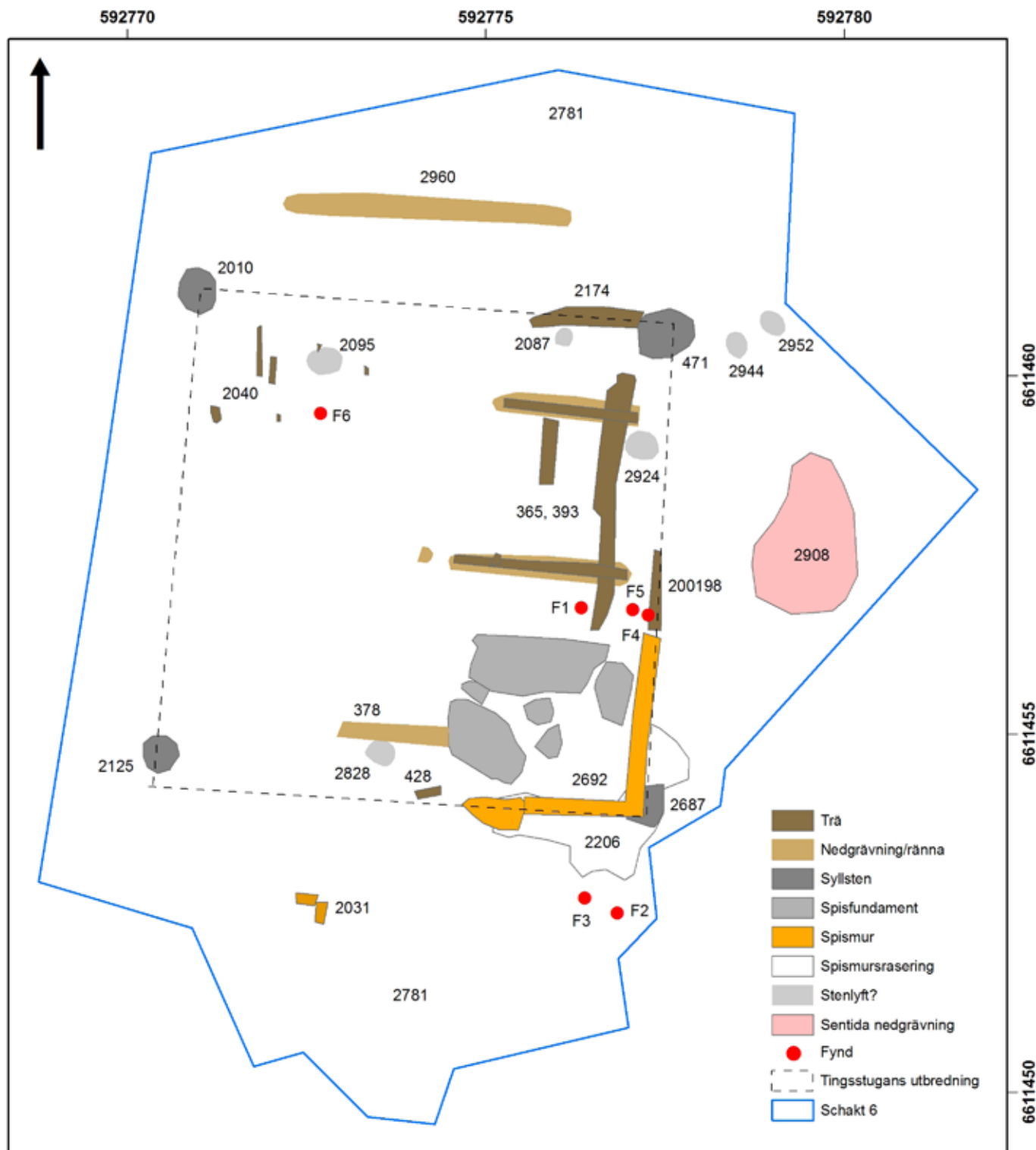
Slutligen kan nämnas en recent störning (2368) även i detta schakt (figur 9). I den nordvästra delen av schaktet låg ett cykelhjul av äldre modell. Med tanke på förekomsten av uppkastad odlingssten på stenkonstruktionen så är det dock inte anmärkningsvärt att övriga oönskade sporor kan ha hamnat på vad som uppfattats som ett impediment i åkermarken. Att skräpet utgjordes av ett cykelhjul är inte heller oväntat, då det fanns en cykelverkstad på det intilliggande torpet Kvarsslund på 1800-talet (Larsson 2015:22).

Schakt 6

Tingsstugan

Den medeltida tingsstugan delundersöktes 2017, men dess totala utbredning och konstruktion kunde inte konstateras i det då öppnade schaktet. 2018 togs samma schakt upp igen, och utökades till en oregelbunden omfattning av mellan 11–14,5 meter (N–S) och 8,5–12,5 meter (V–O) (figur 17). Därmed kunde byggnadens avgränsning bekräftas. Dess hörn markerades av syllstenar, varav den i NO (471) avtäcktes redan 2017. I NV låg syllsten 2010, och i SO syllsten 2687 under spisfundamentets hörn (mer om detta nedan). I SV påträffades ett stenlyft (2125) där byggnadens hörn bör ha varit, och vad som med största sannolikhet var en flyttad hörnsten strax intill. Sannolikt har denna hörnsyllsten rubbats ur sitt ursprungliga läge i samband med att den gångstig som löper över området anlades. Syllstenarna visar att byggnaden var kvadratisk med sidor på 6,6×6,6 meter, belägen i riktning N–S med en svag dragning åt SO. Det innebär att tingshuset har utgjorts av en liten stuga på mindre än 44 m². Hörnstenarna antyder att det rör sig om en timrad byggnad men det kan inte heller uteslutas att det varit frågan om någon typ av resvirkeskonstruktion. Eftersom inget fanns bevarat av huset annat än golvlager och trärester, och då inga kända paralleller finns, går det inte att komma längre vad gäller tolkningen av byggnadens utformning i nuläget (se diskussion nedan).

Det skalmurade spisfundamentet som delundersöktes 2017 låg i byggnadens SO hörn (mer om spisens konstruktion i Bäck m.fl. 2018). Vid 2018 års undersökning framkom ett vällagt tegelmurat hörn tillhörande konstruktionen (2692, se figur 17 och 18). Det bestod av en 0,25 meter hög sula med kalkbruk och tegel, 0,25 meter bred och 2,50 meter lång i båda riktningar (O–V, N–S). Under hörnet låg som ovan nämnts syllsten 2687. Lämningarna var delvis täckta av raseringslager 2206, bestående av en blandning av tegelkross, mindre stenar och kalkbruk. Två tegelstenar lagda i vinkel (2031) påträffades även omkring 1,50 meter söder om byggnadens utbredning. Huruvida dessa har ingått i någon form av konstruktion eller om de bara har hamnat där efter spisens rasering

Figur 17. Schakt 6 med lämningar tillhörande tingsstugans tid. Skala 1:80.

Figur 18. Spisfundamentets hörn (2692). Foto mot N av Mathias Bäck.

kunde inte avgöras vid undersökningen. Det sistnämnda förefaller mest sannolikt då inga andra spår av verksamhet på platsen kunde konstateras.

I anslutning till spismurens begränsning i NO fanns rester av en väggsvyll (200198) bevarad till en längd av 2,20 meter. En oregelbundet rektangulär mörkfärgning (2174) längs byggnadens nordvästra vägglinje representerar möjligen också ett spår av en väggsvyll. Få ytterligare trärester påträffades, förutom fragmentariska spår av golvplankor (2040) i tingsstugans NV del. Rester av golvplankor (393, 428) och svyllstockar (365, 378) dokumenterades även 2017. Golvlagret (463) i stugan, eller snarare det lager som lagts ut i trossbotten före golvläggningen, undersöktes genom provrutor 2017. Vid 2018 års undersökning grävdes resterande delar av lagret, och material för makrofossilanalys samlades in från byggnadens nordöstra parti. Jordprovet visade sig endast innehålla enbär och gran (bilaga 5).

Övriga lämningar som kan relateras till platsens medeltida fas var också fåtaliga. 1,80 meter norr om byggnadens norra vägglinje, i samma riktning som väggen och centralt placerad i förhållande till den, löpte en 4 meter lång ränna (2960). Rännan var 0,25 meter bred och 0,15 meter djup och fylld med grusig silt. Dess ursprung/funktion är svårtolkad; möjligen har där legat en stock som markerar byggnadens ingångsparti. Ingången till stugan har sannolikt varit belägen på denna sida, med tanke på spisens placering i ett av de motstående hörnen.

Det fanns även ett tiotal mörkfärgningar i schakt 6 som initialt mättes in som stolphål. Dessa visade sig vid undersökning vara grunda och oregelbundna, och de bedömdes därför istället vara stenlyft. Stenlyften var fyllda med material som härrör från tingsstugan, t.ex. bruk och tegel i 2087 och kolbemängt grus från tingsstugans spis i 2924, 2944 och 2952. Det indikerar att ytan stenröjts i samband med att tingsstugan byggdes.

En sentida störning påträffades också inom schaktet. Den bestod av en 2,20×1,50 meter stor och 0,40 meter djup svacka (2908) innehållande recent avfall som kapsyler och en yoghurtförpackning. Avfallet låg inte i en uppenbar nedgrävning, så möjligen har man lämnat rester efter en picknick i en naturlig svacka i området.

Få fynd påträffades, liksom vid undersökningen 2107. De som hör samman med tingsstugans användningstid utgjordes av fyra spikar och tre hästkosömmar (F1, F4–6)

påträffade i golvlager 463 (kontextnummer från 2017). De låg längs spisfundamentets norra kant, samt i anslutning till resterna av golvplankor i stugans nordöstra del. Direkt söder om spisfundamentet, på utsidan av byggnaden, påträffades två hästkosömmar (F2–3). Dessa kan vara samtida med tingsstugan, men möjligheten finns också att de härrör från senare tid då området har brukats för odling.

Härdar

I schakt 6 framkom också elva härdar spridda över hela ytan (2234, 2756, 2767, 2806, 2817, 2854, 2869, 2880, 2887, 2932, 3137) (figur 21). Dessa var nedgrävda genom den äldsta marknivån 2865, som tingsstugan var anlagd på, men tillhör ett tidigare skede än denna. Härdarna var 0,40–1,40 meter i diameter. De var runda, innehöll skärvig och/eller skörbränd sten och kol. En av anläggningarna i schaktets sydöstra del skilde sig från de övriga. Det var 2854, en 0,10 meter djup cirkelrund anläggning med raka sidor och plan botten (figur 19). I dess nordvästra del fanns en mindre nedgrävning (3196). I botten av 2854 låg ett tunt lager aska och på det ett lager med stora kolbitar. Överst fanns ett lager siltig lera som ett lock över hela anläggningen (3179). Anläggningen överlagras av härd 2756. Det stora antalet härdar inom ett litet område visar att platsen bör tolkas som ett så kallat härdområde.

Figur 19. Härd 2854 till hälften framrensad under lager 3179. Till vänster ses grop 3196. Foto mot V av Marta Lindeberg.

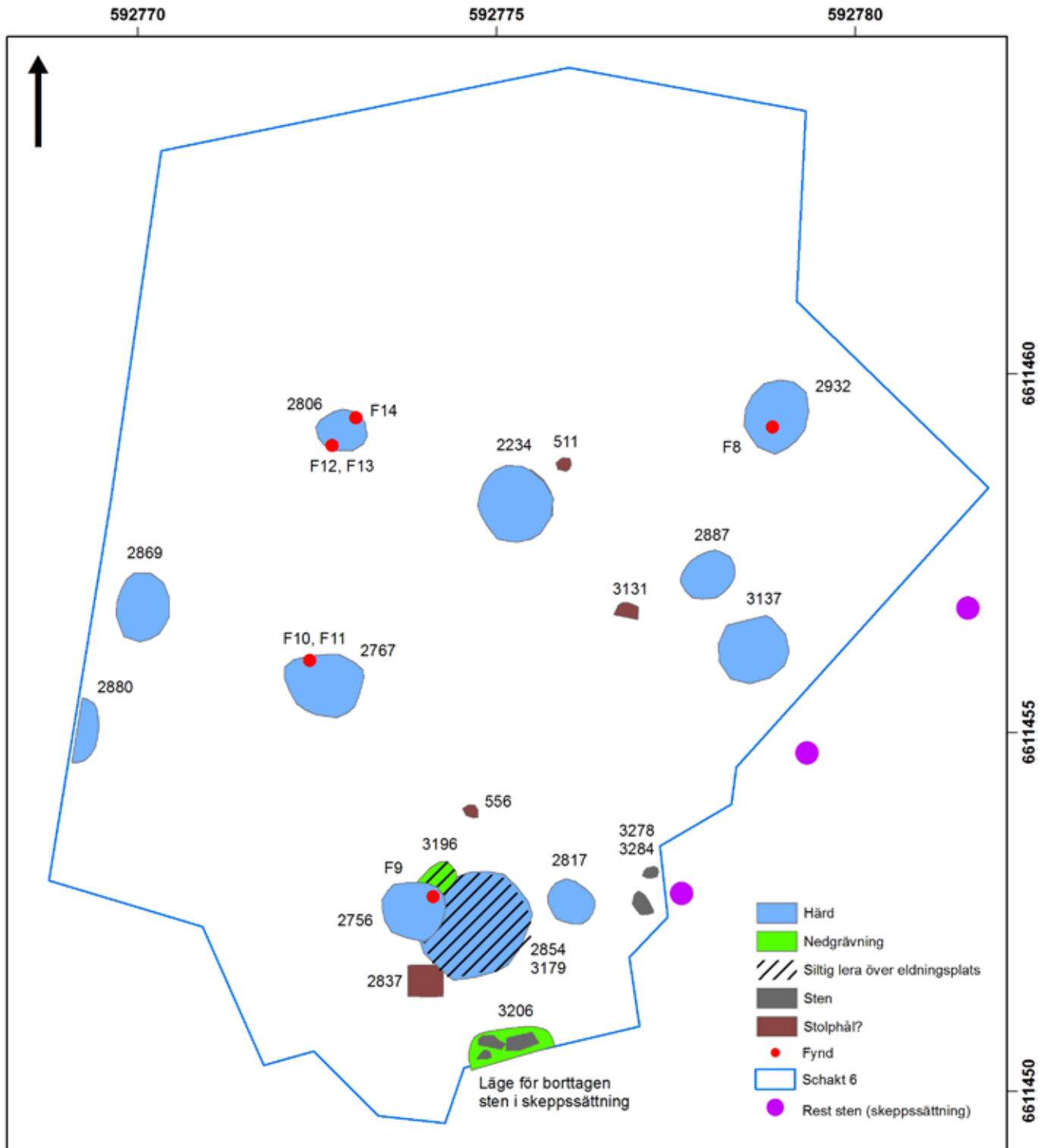
Fyndmaterialet som framkom vid undersökningen av härdarna (F8–14) var (som ofta) mycket begränsat och utgjordes i huvudsak av små fragment av brända ben (bilaga 2), enstaka bitar bränd lera och två bitar keramik (figur 20). Fynden härrör från fyra av de elva undersökta härdarna och flertalet var således fyndtomma. Kan detta säga något om nyanserade handlingar/funktioner vid de olika härdarna? Eller är det en fråga om kronologiska skillnader? Den härd som sticker ut i materialet genom förekomsten av keramik genererade nämligen inget daterbart material. De mycket små fragmenten kan inte i sig dateras men är av äldre järnålderstyp och härrör från två olika kärl. Detta öppnar för att rituell matlagning kan ha förekommit.

Figur 20. Förhistorisk keramik F13 (upptill) och F14 (nedtill). Foto Mathias Bäck.

Nedgrävning för skeppssättningssten

I schaktväggen i södra delen av schaktet framkom en större grop (3206) i direkt anslutning till den närliggande skeppssättningen. Vissa stenar saknas i skeppssättningen, och ett av dessa glapp sammanfaller med den förmodade utbredningen av gropen i schaktväggen. Det är därför sannolikt att gropen tidigare hållit en av de resta stenarna i skeppssättningen. Endast den del av gropen som låg inom schaktet undersöktes (1,10×0,45 meter stor). I gropen fanns några större skoningsstenar (figur 21). Fyllningen bestod av 0,40 meter matjord med bränd lera och tegel och därunder 0,25 meter grusig

Figur 21. Härdar, stolphål m.m. i schakt 6. Skala 1:80.

matjord med småsten och enstaka bitar bränd lera. I sektion syns hur nedgrävningen har kollapsat, sannolikt när stenen drogs upp. Fundamentet till spisen i tingsstugan var byggd med två större gråstensblock vilka sannolikt har plockats ur den närliggande skeppssättningen. Det är inte omöjligt att det var en av dessa stenar som en gång stod i gropen och att stenen togs bort i samband med att tingsstugan byggdes.

Här kan det även noteras att de två stenarna 3278 och 3284 nordöst om nedgrävningen sannolikt utgör skoningsstenar till den intill stående stenen i skeppssättningen.

Stolphål

I södra delen av schaktet fanns ytterligare en nedgrävning. Nedgrävningen 2837 var märkligt kvadratisk (0,50×0,50 meter stor), hade skarpt lodräta väggar och var helt fylld med sten. Den var 0,55 meter djup och nedgrävd genom ursprunglig marknivå 2865. På gropen låg en större sten (270, dokumenterad 2017). Vad gropen (och möjligen också stenen) har haft för funktion eller till vilken period de ska hänföras är oklart. Formen och djupet på nedgrävningen talar för att den är sen. En möjlighet är att anläggningen har med flyttandet av stensättningsstenen till tingstugans spis i samband med att denna byggdes. Avståndet till gropen där det kan ha stått en sten från den intilliggande stensättningen är cirka 1,5 meter och till spisen cirka 3,5 meter. Har man förflyttat stenen med hjälp av någon form av hävarmsanordning bör den ha förankrats i marken och möjligen har den stenfyllda gropen med den manövern att göra. Ett annat alternativ är att gropen härrör från återuppressningen av de kvarvarande stenarna i skeppssättningen 1932 (jfr figur 22).

Utöver det kvadratiske stolphålet framkom ytterligare tre grunda nedgrävningar som kan ha utgjort stolphål (511, 556 och 3131). Alla tre hade en fyllning av grusig silt. Anläggningarna var små och bedömningen som stolphål är osäker.

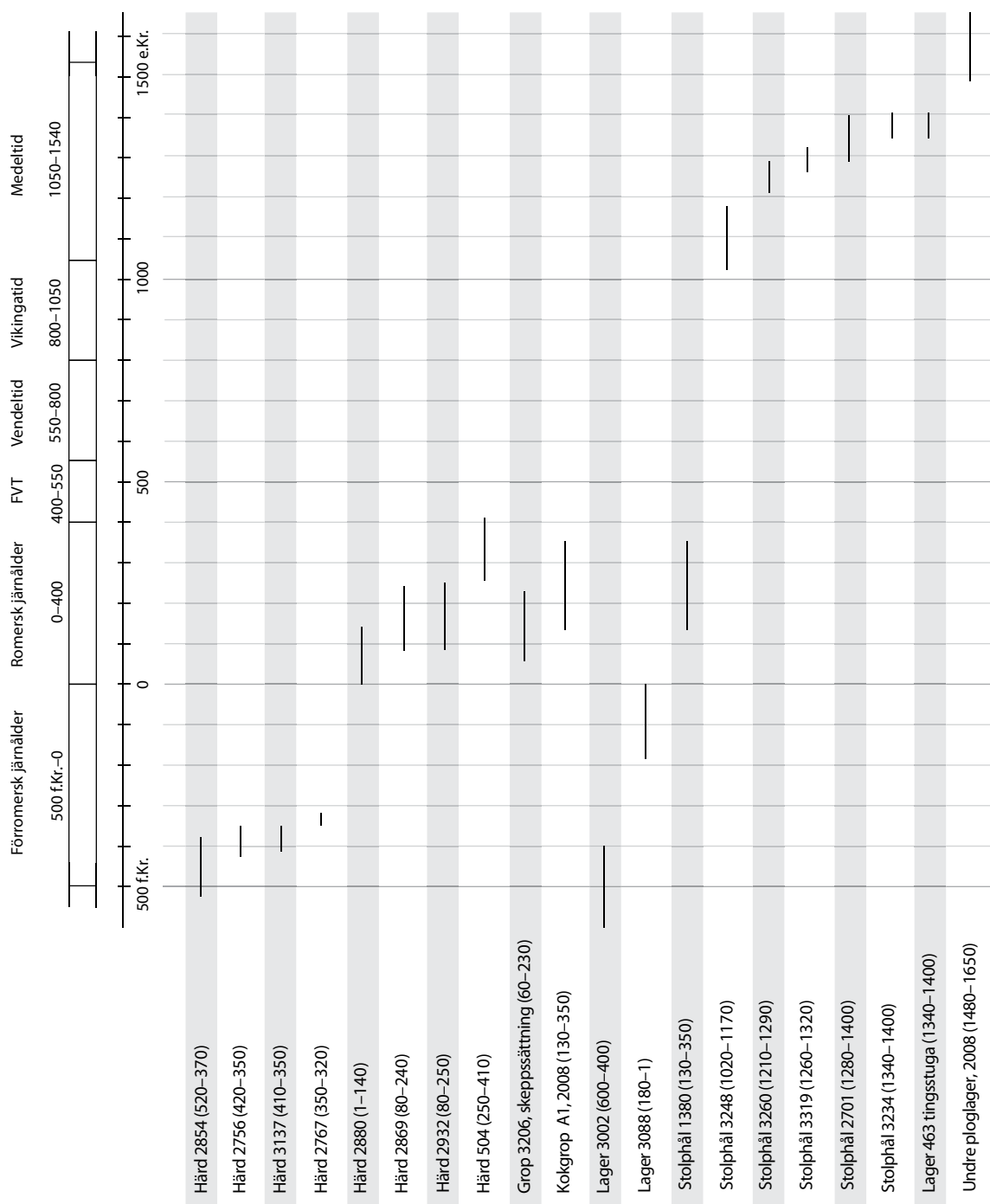
Figur 22. De kvadratiske stolpar som användes vid resningen av stenar 1932. Fotograf från ATA.

Dateringar

Stenpackning och stolphål

Sju ¹⁴C-dateringar har gjorts på material från området vid stolpraden (se bilaga 3 samt figur 23). De daterar fem av stolphålen, samt lagren 3002 och 3088. Lager 3002 är det omgrävda lagret under stenkonstruktionerna, genom vilket stolphålen har grävts. Det fick en datering till 600–400 f.Kr. Lager 3088 utgjordes av den äldsta humösa horisonten under 3022, som dock har en yngre datering; 180–1 f.Kr. Lager 3002 torde därmed vara påfört och ursprungligen härröra från en annan del av området, vilket stämmer väl med lagrets struktur och tolkningen av detta som redeponerat på platsen. Lager 3088 ger en äldsta (?) datering för tidigare verksamheter vid läget för stolpmonumentet som tidigare daterats till 130–350 e.Kr. (se vidare nedan i tolkningskapitlet).

Stolpraden har alltså tidigare daterats till yngre romersk järnålder, med utgångspunkt i dateringen av stolphål 1380 som undersöktes 2017. Förvånande nog hamnade dock

Figur 23. Graf över samliga ¹⁴C-dateringar från undersökningarna vid stolpmonumentet och tingsstugan år 2008, 2017 och 2018.

de dateringar som gjorts efter 2018 års undersökning i ett helt annat tidsintervall. Fem av stolphålen daterades (3248, 3260, 3319, 2701, 3234 – se planer i figurer 15–16) och samtliga fick medeltida dateringar: 1020–1170; 1210–1290; 1260–1320; 1280–1400; 1340–1400 e.Kr. Inte bara är de medeltida, de spänner även över både tidig-, hög- och senmedeltid. Det innebär att stolpmonumentet (monumenten?) har haft en betydligt längre historia än vad som tidigare hade kunnat anas, vilket får konsekvenser för tolkningarna av platsen (se nedan).

Förhistoriska lämningar i schakt 6

Åtta ¹⁴C-dateringar har kompletterat de redan befintliga från undersökningen vid tingsstugan (bilaga 3 och figur 23). Eftersom tingsstugans golvlager daterades till 1280–1330/1340–1400 e.Kr. år 2017, en datering som är analog med fyndet av en medeltida fingerring (se Bäck m.fl. 2018) gjordes inga ytterligare dateringar av medeltida material 2018. Istället fokuserades ¹⁴C-analyserna på de förhistoriska härdarna, där ytterligare sju daterades. En datering från härd 504 (250–410 e.Kr.) fanns redan från 2017. De sju var härdarna som daterades var 2854, 2756, 3137, 2767, 2880, 2869, 2932 och de fick dateringarna 520–370; 420–350; 410–350; 350–320 f.Kr.; 1–140; 80–240; 80–250 e.Kr. Även i detta område finns sålunda en stor kronologisk spännvidd, där den äldsta som yngst kan vara från 370 f.Kr. och den yngsta som äldst från 250 e.Kr. – ett spann på minst 620 år.

Ytterligare ett lager daterades i schakt 6 (3206), i en nedgrävning som tolkats motsvara läget för en borttagen sten i den intilliggande skeppssättningen (se plan i figur 21). Detta daterades till 60–230 e.Kr.. Dateringen är tidig och representerar sannolikt inte skeppssättningens uppförande eftersom skeppssättningar i denna del av Sverige normalt dateras till yngre järnålder. Det är alltid problematiskt att datera fyllningar i nedgrävningar eftersom det är svårt att avgöra varifrån kolet kommer. På denna plats finns ett stort antal härdar från äldre järnålder och det är troligt att man vid anläggandet av skeppssättningen grävt igenom äldre härdar vilket inneburit att materialet från dessa hamnat i gropen.

Tolkning och diskussion

Anundshögsområdet över tid

Den stora spridningen på ¹⁴C-dateringarna visar tydligt att området har använts över lång tid. Härdområdet i anslutning till storhögen spänner i sig som ovan redovisats över minst 620 år, mellan förromersk och romersk järnålder. Gravarnas ålder är till stora delar okända, men morfologiskt dateras högarna traditionellt till mellersta eller yngre järnålder. Inte heller skeppssättningarnas ålder är känd. ¹⁴C-dateringen av material från gropen till en av de borttagna stenarna i skeppssättningen vid tingsstugan gav resultatet 60–230 e.Kr. (äldre romersk järnålder) men som tidigare nämnts är dateringen tidig i relation till den gängse uppfattningen om skeppssättningars datering och kolet härrör sannolikt från äldre härdar på platsen.

På platsen finns under århundradena kring Kristi födelse alltså ett härdområde. Det finns en mängd olika tolkningsförslag vad gäller härdområden och deras funktion (se Lindeberg 2013 för sammanställning) men alla härdar visar att Anundshög utgjort en samlingsplats under lång tid. Härdområden visar sig vid undersökning ofta ha en brukningstid som sträcker sig över århundraden, inte sällan från yngre bronsålder till äldre järnålder och de har tolkats som platser där människor återkommande och regelbundet har samlats. Dessa tillställningar har sannolikt fyllt både religiösa och

juridiska funktioner. Det har dock visat sig svårt att fastställa vad de enskilda härdarna har använts till eftersom de vanligen inte genererar några fynd. Sannolikt rör det sig många gånger om matlagning i samband med festligheterna men i vissa fall kan en mer renodlat rituell funktion anas där t.ex. linjära monument med härdar uppfattats helga, rena, inviga eller avgränsa ett område (Björk 1998). Härdområden har i vissa fall också tolkats som eldkultplatser (Thörn 1996).

Skeppssättningar har två kronologiska tyngdpunkter, bronsålder och yngre järnålder. Skeppssättningarna på Gotland och i södra Sverige tillhör i många fall det tidigare skedet men vad gäller Mälardalen tycks de framför allt tillhöra yngre järnålder. Endast ett fåtal skeppssättningar i Mälardalen har undersökts, och ännu färre har erbjudit daterande fynd, men det faktum att skeppssättningarna i de flesta fall förekommer på gravfält med gravar från yngre järnålder indikerar att de tillhör denna period (Hyenstrand 1984). Skeppssättningarna ligger även i Västmanland på gravfält från yngre järnåldern och i länet finns 13 skeppssättningar på sju lokaler. Vanligen förekommer endast en skeppssättning på gravfältet och Anundshögsområdet skiljer ut sig med fem stycken. Generellt kan sägas att de gravfält där skeppssättningar förekommer är stora och uppvisar ett mer varierat gravspråk än normalgravfältet.

När skeppssättningarna vid Anundshög återupprestes 1932 undersöktes mindre ytor i anslutning till stenarna varvid ben och bitar från ett lerkärl framkom (Gustawsson 1933). Ytterligare en skeppssättning i Västmanland har restaurerats. I Svedvi vid Hallstahammar finns Årbygravfältet (Svedvi 192:1 /L2003:5353) som förutom en skeppssättning även huser högar, runda, kvadratiska, tresidiga och skeppsformiga stensättningar, domarringar och en rest sten. Vid återuppressningen av stenarna i skeppssättningen år 1967 framkom keramik, en benkam, nitar, spelbrickor och brända ben i anslutning till mittstenen (Fornreg) vilket visar att denna tillhör yngre järnålder.

Stolpmonumentet har avgränsat området mot söder sedan åtminstone yngre romersk järnålder, men en monumental avgränsning fanns där även under medeltid (mer om möjliga tolkningar av denna nedan). De äldsta dateringarna från området vid stolpraden visar dock att verksamhet har pågått sedan övergången mellan yngre bronsålder och äldre järnålder (600–400 f.Kr.). Lagret med denna datering var omgrävt och lagt över den marknivå som stolpraden har grävts ner genom, med datering till 180–1 f.Kr.

Kol från tingsstugans golvlager daterades 2017 till 1340–1400 e.Kr. (53,2% sannolikhet), alternativt 1280–1330 (42,2% sannolikhet). De medeltida dateringarna från stolpmonumentet spänner mellan åtminstone 1170 och 1340, möjligen ända ner till 1020 och upp till 1400. Det förefaller därmed inte osannolikt att tingsstugan fanns på plats redan under 1200-tal, och att den fanns kvar till tinget flyttades till Badelunda kyrka någon gång mellan 1467 och 1594. En viktig anledning att ha en tingsstuga var troligen att producera dokument rörande tingsförhandlingarna. Brev från lokala tingsförhandlingar finns bevarade från sent 1300- och framför allt 1400-tal och framåt.

Lämningar av härdar, gropar och avfall på Anundshögsområdet har tidigare tolkats som boplatzrester, som är äldre än gravfältet (Bratt 1999; Welinder 1990:62). Stig Welinder har föreslagit att det inte var någon vanlig boplatz, utan att det kan röra sig om rester efter ceremonier som hållits i samband med begravningar och riter kring de döda. Han tolkar vissa av lämningarna från 1960/62 års undersökningar som spår av ett 30 meter långt hus, som skulle kunna ha varit en ”festhall för begravningssceremonier” (Welinder 1990:62). Denna tolkning är dock baserad på ett mycket litet antal stolphål och härdar (jfr Bratt 1999:7). En annan tanke är att lämningarna skulle kunna tolkas som spår av tältning och matlagning i samband med möten av olika slag, vilka givetvis också kan ha haft med begravningar och andra kultiska funktioner att göra. Härdar och kokgropar finns ofta på platser där ting hållits under vikingatid och medeltid och tolkas som rester efter gemensamma måltider, kanske av offrade djur. Att dela dessa måltider kan ha skapat starka band mellan deltagarna (Semple & Sanmark 2013).

Kartor och historiska källor

Kartmaterialet

Det finns historiska kartor över Lundby från 1669/1689, 1720, 1768/1769, 1896/1899 som visar hur marken vid Anundshög brukades under dessa århundraden. Samtliga finns i två versioner: originalkartan (konceptet) som framställdes av lantmätaren, och en renoverad färglagd – och ibland tillrättalagd version. Den yngsta kartan är från 1896 i original och från 1899 i renoverad form, och framställdes vid laga skiftet (figur 24). På denna finns gravarna karterade, och man kan se att ytan söder om Anundshög vid den tiden brukades som åker. Den smala remsan i mitten (nr 766) beskrivs i kartakten som ”stenig linda”. I åkermarken söder om lindan ses runstenen markerad, samt spridda stenar (mer om dessa nedan).

Storskifteskartan från 1768/69 (figur 25) är mer schematiskt framställd, endast storhögen och runstenen är karterade i sina ungefärliga lägen. Ytan markerad med D och 17 som var åkermark 1896 beskrivs som hagmark, det anges dock att vissa ytor numrerade med 17 även brukas som åker. Bäckens som rinner över området har över huvud taget inte karterats (de blå linjerna i figur 24–28 visar dagens bäck). Söder om vägen mot Västerås finns dock bäcken markerad och där denna möter vägen finns en övergång/kulvert (?) som antyder bäckens fortsättning mot norr.

På en skattdöpningskarta från 1720 (figur 26) ser det dock annorlunda ut. Åkermarken är då karterad, men den norra ytan var mindre än på 1800-talet, och den avgränsande lindan (ej brukad odlingsmark) löpte hela vägen till åkermarkens slut i öster. Även på denna karta finns Anundshög och runstenen med, i korrekta lägen. Mest anmärkningsvärt är dock att Jädrabäcken, som finns med på denna karta, inte löper i samma bana som på 1800-talskartan och idag – istället går den rakt över gravområdet. Det skulle kunna

Figur 24. Utsnitt ur laga skifteskartan från 1899 (lantmäterialet 19-BAD-119). De blå linjerna över kartan visar dagens administrativa gränser (inklusive bäckens fära). Skala 1:3 000.

Figur 25. Utsnitt ur storskifteskartan från 1769 (lantmäteriakt 19-BAD-40). De blå linjerna över kartan visar dagens administrativa gränser (inklusive bäckens fära). Skala 1:3 000.

Figur 26. Utsnitt ur skatteläggingskarta från 1720 (lantmäteriakt 19-BAD-17). De blå linjerna över kartan visar dagens administrativa gränser (inklusive bäckens fära). Skala 1:3 000.

vara en karteringsmiss; dåtidens lantmätare var inte alltid så noga med kartering av landskapselement som inte hade någon betydelse för skattläggningen. Det finns emellertid ett flertal faktorer som talar mot det.

Vad som talar för att bäcken har letts om är dess representation på de äldsta 1600-talskartorna. Som så ofta är fallet med 1600-talskartor är de mycket svåra att rektifiera (anpassa till dagens kartor) eftersom kartor från den tiden innehåller många skal- och vinkelfel. Man kan sällan korrigerar hela kartan sammanhängande, men enstaka inbördes delar kan ändå passas in tillräckligt väl. Från Långby finns två snarlika 1600-talskartor, en odaterad som möjligen är konceptkartan till den andra som är daterad till 1689. De är också snarlika kartan från 1720. De berörda åkerytorna är på 1600-talskartorna lika långa i Ö-V, och avskiljs av en linda (figur 27–28). Ser man till hur åkermarken förhåller sig till gravarna inom området blir det omedelbart uppenbart att det finns vinkel- och skal fel i kartan. Passar man in åkermarken och vägen i söder med dagens karta hamnar gravarna på fel ställe (jfr figur 30). Man kan dock med blotta ögat se att hela partiet norr om åkergränderna har en felaktig förskjutning mot norr. Även på 1600-talskartorna rinner bäcken rakt över området, men på dessa kartor har högar karterats även öster om den (endast en kvarstår, i ett något förändrat läge, på renovationen). På kartan finns svårtydd text inom området, möjligen står det ”Fohrn platz” öster om bäcken. Allt detta talar för att karteringen av bäcken faktiskt är riktig, om än schematisk, och att dess lopp har dragits om. Kartorna visar att det till och med kan ha varit så att de två stora skeppssättningarna öster om storhögen kan ha delats på mitten av bäckens lopp.

Förutom de historiska kartorna finns även en äldre jordartskarta från 1862 som tillhandahåller viktig information i sammanhanget (figur 29). Dessa jordartskartor visar ibland en bild av landskapets hydrografi innan de stora sjösänkingsprojekten under

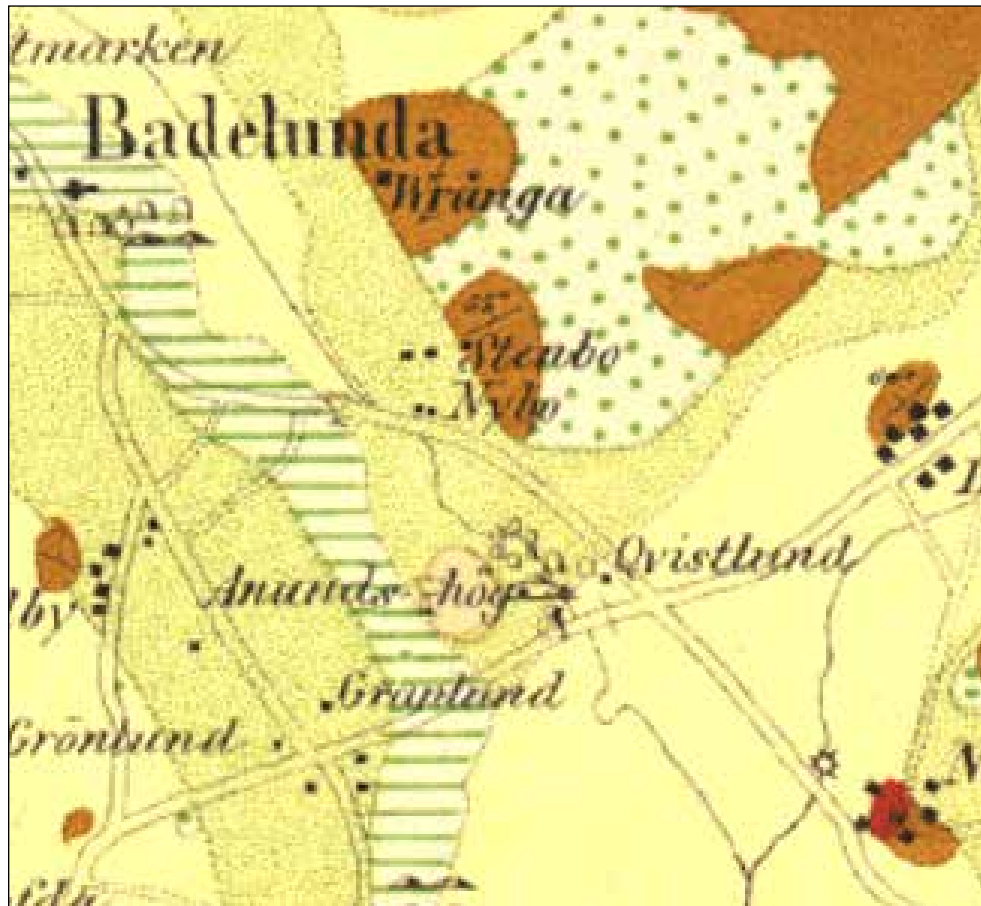
Figur 27. Utsnitt ur skattläggningskarta, eventuellt konceptkarta från 1689 (lantmäterialet 19-BAD-3). De blå linjerna över kartan visar dagens administrativa gränser (inklusive bäckens fära). Skala 1:3 000.

Figur 28. Utsnitt ur geometrisk avmätning från 1689 (lantmäterialet T4-20:1). De blå linjerna över kartan visar dagens administrativa gränser (inklusive bäckens jära). Skala 1:3 000.

senare delen av 1800-talet. På kartan från 1862 rinner bäcken till synes rakt igenom de centrala stensättningarna. Det skall sägas att dessa element är ganska grovt utritade men tillräckligt tydliga för att det kan tas som stöd för att bäcken vid denna tid fortfarande rann rakt igenom skeppssättningarna. Detta innebär att bäckens sträckning torde ha ändrats till dess nuvarande flöde någon gång mellan 1862 och 1899.

Hur förhåller sig då de arkeologiska lämningarna till det historiska kartmaterialet? Intressant nog ligger stolpraden, som belagd genom geofysisk prospektering och arkeologisk undersökning, i en sträckning som motsvarar den icke uppodlade lindan på samtliga kartor (figur 30), som benämns vara ”stenig” i kartakten från 1899. Uppenbarligen har stolpmonumentets fundament varit så pass framträdande att de har försvårat odling. Vad som också är intressant, och styrker tolkningen att bäcken tidigare har löpt centralt över området, är att stenkonstruktionerna som undersökts under 2017–2018, och som förefaller vara starten på stolpraden/ingången till området, börjar i anslutning till bäckens tidigare läge. Läget för bäcken sammanfaller möjligtvis med en stentom yta i schaktet, som tillika utgjorde en svag sänka mellan den stora stenpackningen med stolphål och de svårtolkade stenansamlingarna öster därom (jfr figur 6). Detta faktum sätter de stenkonstruktionerna i ett nytt ljus. Kan det röra sig om strukturer som utgjort någon form av övergång över en tidigare sträckning av bäcken? Den hålväg som går ner till området från öster där torpet Kvarstlund nu ligger ansluter också precis till detta ställe. Möjligen skulle det humösa bottenlagret 3088 kunna vara delar av denna äldre väg. Vid undersökningen 2017 påträffades ett antal störhål längs stenfundamentets södra sida, vilka då avfärdades som möjligt sentida eftersom det gamla schaktet från 1960/1961 löpte ungefär vid denna linje. Den nedgrävningskant (3291) som uppkommit vid anläggandet av monumentet löpte mellan störhålen och stenpackningen. Det kan nu därför finnas anledning att omtolka störhålens datering, då de kan utgöra spår efter en avgränsande gärdsgård eller liknande längs den äldre hålvägen.

Figur 29. Utsnitt ur jordartskarta från 1862 med bäcken utritad. Skala 1:20 000.

Figur 30. Stolprad geometrisk avmätning från 1689 (renovation, lantmäteriakt T4-20:1). De blå linjerna över kartan visar dagens administrativa gränser (inklusive bäckens fära). Skala 1:3 000.

”Runstensvägen” och stolpraden

Raden med resta stenar, bland dem runstenen, är ett av de mest framträdande inslagen i fornlämningsområdet vid Anundshög (figur 31). Som ovan beskrivits återupprestes de i samband med en arkeologisk undersökning 1960–1961. Radens riktning följer inte övriga lämningar inom området, men med tanke på att det förekommer dateringar från förromersk järnålder till medeltid inom fornlämningskomplexet torde även de resta stenarna ha en koppling till verksamheterna på platsen. Är de samtida med runstenen (1000–1050 e.Kr.) indikerar det att områdets avgränsning varit annorlunda utformad i söder under vikingatid än den var under yngre romersk järnålder och medeltid. Texten på runstenen lyder “Folkvid reste alla dessa stenar efter sin son Heden, Anunds broder. Vred högg runorna.” Frågan är vilka stenar som åsyftas?

Stenraden finns beskriven i ett antal historiska källor. I början av 1600-talet skriver Bureus att runstenen stod mitt i en rad av 14 bautastenar, resta invid norra kanten av en gammal väg. Denna väg torde vara hålvägen som beskrivits ovan. Runstenen låg då ”nedsjunken i en åker”. 1667 beskriver Jonas Holstenius runstenen ”... som ligger om kul” söder om den stora högen, och den omtalas även som nedfallen av Hans Spaak 1682. År 1685 fick Johan Hadorph uppdraget att låta resa stenen, men den låg återigen omkullvält när Olof Grau beskrev den 1754. År 1860 reses den ännu en gång enligt Dybeck (Jansson 1964:32ff).

Dybeck var den förste som uppmärksammade de övriga stenarna i runstenens närhet. År 1861, i samband med att han beskriver hur väl restaurerad runstenens grundläggning har blivit, påtalar han även att; *”Inskriften säger att flere stenar – ’staina ala’ – här blifvit reste. Vid noggrant öfverskådande af den till åker upptagna mark, hvarå runstenen är, upptäckte jag en mycket stor krets kring honom af fallne stenar, liggande på flera alnars afstånd från hvarandre, och delvid täckte af jord ...”* (...) *Sedan nu runstenen vurtit å nyo rest, borde samma beder äfven vederfaras de omkring varande”*. (Jansson 1964:35)

Figur 31. Till höger i bild ses delar av raden med resta stenar, med det intilliggande undersökningsschaktet som motsvarar läget för stolpraden med stenpackning. Foto Mathias Bäck.

1864 noterar Dybeck att: ”Flere bautastenar, hvilka förr lågo i en ouppodlad tomt, eller rättare hage, nära Kungsbögen, befinna sig nu, sedan marken blifvit upptagen till potatesland, dels i jorden, och dels under här nyligen uppförda utbus, börande till torplägenbeten Anundshög”. (Jansson 1964:35)

Tio år senare upprör han sig ytterligare, och meddelar att han; ”... fann, till icke ringa bedröfvelse, de väldiga stensättningar, hvilka äro vid bögen och i hans närmaste omgifning än ytterligare skadade (...). Flere fordom utan tvifvel reste stenar ligga i mullen närmare och fjärmare runstenen och af dem hafva tolf – sexton med full säkerhet bildat en krets, om icke skeppssättning, kring runstenen, så stor att dess norra del varit bara några steg från Anundshögens fot. (...) Man har nu, såsom en närboende bederlig man uppgifver, ytterligare bortfört en och annan af kretsstenarne, och havd jag sjelf såg var att den gräsplan närmast kring runstenen, hvilken enligt min tillsägelse 1861 skulle för all tid förblifva oupptagen, var, tillika med den fyra fot breda och äfven gräsbeväxta jordremsan mellan stenen och landsvägen, upplöjd.” (Jansson 1964:35f)

Ser man till kartan från 1899 där stenar finns utritade i åkern runtom runstenen förefaller de tre som ligger närmast runstenen i öster samt den som ligger närmast väster om den stämman överens i läge med stenar som har ritats in på planen från undersökningen 1960–1961 och som sedermera restes. De övriga ligger dock mera utspritt, närmast i form av en krets, vilket stämmer väl med den beskrivning av området som gjordes av Dybeck. Var tog de vägen efter 1899? Möjligen har samtliga fraktats bort och dumpats eller återanvänts på annan plats. Men vad har de ingått i från början? Det kan röra sig om stenar från Runstensvägen som ju uppvisar vissa tomrum i raden som den ser ut idag. De kan också ha ingått i en nu försvunnen skeppssättning eller annan stenkonstruktion – ytterligare stenar låg även i den steniga lindan enligt beskrivningen i kartan från 1899. En tredje möjlighet, som skulle kunna förklara olikheterna mellan de skilda generationerna stolphål i den undersökta stolpraden, är att de medeltida stolphål som undersöktes 2018 snarare utgörs av stenfundament till en yngre rad med resta stenar. De stolphål som har undersökts 2008 och 2017 var djupa och hade rejäl stenskoning, medan de från 2018 i huvudsak framträdde som runda svackor med avvikande fyllning i stenfria kretsar – möjligheten finns att de snarare ska tolkas som stenlyft. Kanske ska stolp- och stenmonumenten ses som två olika monument, med tanke på skillnaderna i utseende och datering. När det medeltida monumentet anlades fanns sannolikt inte de resta stolparna kvar, men minnet av dem och spåren efter deras fundament kan ha levt kvar in i medeltid. Dateringen av stolparna öppnar för att dessa, liksom stenarna, kontextuellt bör relateras till Eriksgatan som har föreslagits för t.ex. raden av resta stenar längs vägen som leder till tingsplatsen vid Aspa Löt i Södermanland (Brink 2004). Eriksgatan nämns första gången i Äldre Västgötalagen som daterats till tidigt 1200-tal, även om traditionen anses stamma från förhistorisk tid (Sundqvist 2001).

Anundshög – Gamla Uppsala – Jelling

Resultaten från undersökningarna 2018 understryker relevansen i att jämföra komplexet vid Anundshög med kultplatsmiljön i Gamla Uppsala. Den senare platsens centrala karaktär och de manifesta monumenten har på flera punkter (om än inte alla) paralleller i Anundshögsområdet.

De stolphål som undersöktes 2018 uppvisade stora likheter med partier av den långa stolpraden i Gamla Uppsala. Detta gäller både de enskilda stolphälens storlek och djup samt avståndet mellan stolphälarna (Seiler 2017; Wikborg & Göthberg 2017). Stolpmonumentet i Gamla Uppsala är betydligt längre än den vid Anundshög och här finns dessutom två rader i närmast 90 graders vinkel mot varandra. Dessa stolprader förefaller inhägnade hela den centrala kungsgårdsplatån inklusive högarna och den öppna ytan där man kan tänka sig att tings- och kultmöten hållits (Sanmark 2017:89–92). I Badelunda vet vi inte hur långt (den minst 170 meter långa) stolpraden sträcker sig åt

väster. I öster förefaller den börja/sluta på samma plats som de (åter)resta stenarna, men också där stenradens sträckning möter kultplatsen vid Anundshög. Kanske är det en särskild markering just här (stenkonstruktionen) av den anledningen. Ytterligare en faktor som gör denna plats i Anundshögsområdet till en nod är det faktum att den bäck som runnit rakt igenom området och passerat mellan de stora stenskeppens stäv/för, sammanstrålar med mötet mellan stolpmonumentet, de resta stenarna och Eriksgatan. Av denna anledning är det av största vikt att arkeologiskt bekräfta kartans utsaga om bäckens tidigare sträckning genom fornlämningsområdet.

Vattendragets rörelse genom den mest centrala delen av kultplatsområdet passerar (enligt rektifieringen av en karta från 1689) en sten som är placerad mellan de båda största skeppen i komplexet. I nuläget kan en sådan sträckning av bäcken endast betraktas som en kvalificerad hypotes men om den är riktigt finns anledning att återknyta till Anders Carlssons tankar om denna sten som "fundamentsten" för kultplatsen (Carlsson 2015:138f). Bäckens skulle i så fall ständigt ha spolat över denna sten. Det rinnande vattnets samband med deponering, offer och andra föreställningar under förhistorisk tid är uppmärksammat; *"Inom Mälardalens län finns en lång rad smånamn på Odens- eller Ons- som är mycket svårbedömda eftersom de vanligen saknar medeltida belägg. Flera av dessa kan sättas i samband med strömmande, forsande vatten"* (Vikstrand 2001:129f). *"Förleden Oden finns kombinerad med brunn, holme, forsar och fall."* (Zachrisson 2004:30)

Oavsett om bäcken runnit mellan de största skeppen eller inte, så kan vi nu nyansera bilden av den centrala tings- och kultplatsen i Badelunda. Vattnets betydelse i samband med tingsplatser, offer och kulthandlingar är ett känt fenomen när det gäller äldre förhistoriska samhällen. Frågan blir hur detta nygamla element i kultplatsen vid Anundshög skall uppfattas i relation till kultutövning och ting? Om man tolkar stolpmonumentet och bäcken som en avgränsning av tingsplatsen (jfr Sanmark 2017:89–95) så innebar det att enbart en av de två skeppssättningarna legat inne på det heliga området.

Ett viktigt förhållande är Anundshögs och Gamla Uppsalas respektive relation till de tidigmedeltida städerna Västerås och Uppsala. Det är svårt att bortse från sambandet mellan dessa centrala kult- och maktcentra och två av Mälardalens äldsta städer. Sanmark har visat att det finns ett starkt samband mellan landstingsplatser och tidigmedeltida städer i hela Sverige och detta stämmer även här (Sanmark 2017, kap. 6).

Med utgångspunkt i de olika konstruktionselement som finns i Anundshögsområdet (hägnad i form av stolpar och stenar, skeppssättningar, storhög, runsten) kan platsen även jämföras med Jelling i Danmark (Jylland). Här har man under senare tid upptäckt att de stora kungshögarna (liksom kyrkan) är anlagda på en (eller möjligen två) gigantisk skeppssättning (figur 32). Här finns också två runstenar som reste av far och son – Gorm den Gamle och Harald Blåtand. Arkeologiska undersökningar har även påvisat att hela det enorma området inhägnats av en palissad av stolpar, dendrokronologiskt daterad till cirka 960–980. Precis innanför palissaden finns minst tre stora hallbyggnader. En jämförelse mellan Anundshög och Jelling kan tyckas långsökt och de historiska kontexterna är naturligtvis olika, inte minst för att monumenten i Anundshög egentligen inte är daterade. Analogin med Jelling är inte desto mindre relevant ur ett strukturellt kultplatsperspektiv utifrån de olika symboliska element (skepp-storhög-runsten-hägnad-ting?) som återfinns på bägge platserna (jfr Pedersen 2016). Dessutom har man inom Jellingprojektet under det senaste tio åren undersökt flera större byggnader/hallar strax innanför den palissad som hägnar in Jellingmonumenten (Nationalmuseum 2010–2013). För Anundshögprojektet är detta av intresse för den framtida planeringen. Området NO om de stora skeppssättningarna ingår som en del i planeringen av kommande undersökningar under 2019. Från denna del av fornlämningsområdet vid Anundshög är litet känt och är därför intressant att undersöka arkeologiskt för att få en uppfattning om hur (och om) denna del av kultplatsen brukats. Kan det ha stått en byggnad/byggnader i detta område?

Figur 32. Ortofoto över storbögarna och den rekonstruerade skeppsättningen vid Jelling. Från Kortforsyningen i Danmark (öppna WMS-data). I bild är norr nedåt. Skala 1:30 000.

Medeltida tingshus – finns det?

Dateringen av golvet i tingsstugan till sannolikt 1300-tal, tillsammans med ringen som påträffades 2017, överensstämmer väl med de skriftliga belägg (1355–1437) som finns om platsen. Dessa belägg omtalar emellertid inte någon byggnad utan nämner bara Anundshög som tingsplats (Bäck m.fl. 2018:12). Det är således arkeologin som är den enda källan till att vi kan belägga att ett tingshus fanns vid Anundshög under medeltiden (jfr Wildte 1926; Sillén 1972; Löfgren 2011; Svensson 2015). I anslutning till rapportarbetet har paralleller till medeltida tingshus eftersökts men vi har hittills inte lyckats identifiera något sådant. Avsaknaden av medeltida tingshus har även noterats inom andra discipliner. En nyligen publicerad avhandling om ortnamn som relaterar till ting- och tingsplatser understryker detta faktum; *“Vi känner till formerna för rättsutövningen relativt väl från tidig medeltid och framåt, men de konkreta rättsplatserna är ofta okända och har inte efterlämnat många fysiska spår. Det beror till stor del på att rättens rumslighet, innan särskilda tingshus byggdes – i större skala skedde inte detta förrän under sent 1600-tal – i huvudsak har bestått av landskapsutsnitt.”* (Svensson 2015:9f). Mats G. Larsson har påpekat att vid tingsplatsen vid Kjula ås i Södermanland finns en byggnad märkt “stugu” på en karta från 1705 samt även en fattigbössa. Larsson anser att detta mycket väl kan vara en fattigstuga, men att det är lite märkligt att stugan ligger cirka 10 meter från den så kallade Tingshögen (Larsson 1997:25). Kjula ås är dokumenterad som tingsplats under senmedeltiden, men eftersom där finns bl.a. en runsten från 1000-talet, en rad med resta stenar samt gravar från äldre järnålder anses detta vara en tingsplats med rötter i järnålder (Sanmark 2009).

Ovan nämnda ortnamnsstudie behandlar sydsnkandinaviska exempel men den är talande för källäget generellt vad gäller kunskap om tingsplatser fysiska lokalisering och konnotationer: *“En utveckling från tingshögar över stockbackar till tingshus förefaller alltså kunna diskuteras utifrån namnen vid häradsstingsplatserna. Sakligt representerar bilden förmodligen ett förlopp som är mer komplext än en enkel kronologisk utveckling vad beträffar tingets lokalisering, men observationen är värd att noteras. Med utgångspunkt i diskussionen om tingshögar ovan och utifrån bilden av att namnbeläggen oftast är senare än företeelserna de benämner kan man fråga sig om det finns en tillbakablickande dimension i namnen som har med tingshögar, stockbackar och tingshus att göra. Ger dessa namn mening i särskilt hög grad efter det att högarna, stockarna och husen slutat att användas, som föreställningar om tidigare rättsutövning?”* (Svensson 2015:223)

Även inom det rättshistoriska ämnesområdet har tingshus studerats ur ett längre tidsperspektiv, men inte heller i detta fall framträder några övertygande belegg för förekomsten av medeltida tingsugor på landsbygden; *“I de äldsta domböckerna som kom till i början av 1500-talet, uppgav skrivaren i regel på vilken plats eller “tingsstad” tinget hölls, men han angav inte om det ägde rum i en byggnad ... Från 1500-talets början finns också uppgifter om ting hållna i sockenstugor och klockarebostäder, och från början av 1600-talet finns också skriftliga källor som talar om tingsstugor.”* (Löfgren 2011:58)

I ljuset av citaten ovan framstår beläggen från Anundshögs tingsplats ännu mer intressanta/relevanta i relation till våra undersökningsresultat. Beläggen härifrån är ju samtida med tingshusets existens och är således inte en politisk eller judiciell efterkonstruktion för att framhäva platsens betydelse – det har de facto stått ett medeltida tingshus inom den forntida kultplatsens domän.

I sökandet efter paralleller till tingshuset i Anundshög har även en översiktlig genomgång gjorts av projektet “Medeltidsstaden”. Denna visar att det för långt ifrån alla städer i Sverige finns belegg för medeltida rådhus, vilka torde uppehållit rollen som tingshus förutom att vara platsen för rådets sammanträden. Inte minst företeelsen att stadens skampåle vanligen var placerad utanför rådhuset visar byggnadens funktion och associerar på ett spännande sätt till de så kallade stockbackarna (se citat ovan). Det bör understrykas att städernas rådhus hade som främsta syfte att hysa stadens styrelse. En annan fråga berör dateringen av städernas rådhus. Som exempel kan nämnas att rådhuset i en tidig och viktig medeltida stad som Visby dateras till 1300- eller kanske 1400-tal (Yrwing 1985). Detta innebär att rådstugan i Anundshög är samtida eller kanske t.o.m. äldre än Visby rådhus, vilket skulle kunna indikera att tingshuset i Anundshög är mycket tidigt även i relation till den urbana scenen. Det ger också en indikation på platsens centrala betydelse som kult- och tingsplats över lång tid. Det kan finnas anledning att återkomma till de urbana rådhusens roll i annat sammanhang (jfr Sanmark 2017:247ff).

Slutord inför framtida arbeten

Projektet har genom 2018 års fältinsats uppfyllt de uppsatta frågeställningarna med god marginal, och inom avsatt budget. Ytterligare frågeställningar kvarstår dock för att till fullo förstå denna plats, och projektmedlemmarna har därför sökt medel för vidare insatser inom andra delar av fornlämningsområdet under hösten 2019.

Följande frågor är intressant att utreda vidare:

- Har bäcken tidigare löpt rakt igenom fornlämningsområdet, och vad får det i så fall för följder gällande tolkningen av platsens användning och uttryck?
- Vilka tidshorisonter finns representerade? Har platsen utnyttjats kontinuerligt från övergången bronsålder/äldre järnålder (eller tidigare) fram till senmedeltid (eller senare), eller finns det perioder av stagnation?
- Ska stolp-/stenmonumentet ses som ett och samma monument genom järnålder/medeltid, eller rör det sig om två helt skilda konstruktioner med möjligen skild funktion?
- Den kronologiska relationen mellan stolp-/stenmonumentet, raden med resta stenar och raden av härdar som undersöktes 1960–1961 är viktig att lösa i syfte att kunna diskutera platsens symboliska avgränsning och dessa konstruktioners relation till Eriksgatan.
- Hur förhåller sig gravhögarna (inklusive storhögen) kronologiskt till övriga lämningar?
- Finns det överhuvudtaget vanliga boplatslämningar inom eller i direkt anslutning till området, eller relaterar all verksamhet till platsens funktion som mötes- och kultplats?

Samtliga dessa frågor kan förstås inte redan ut inom ramen för den undersökning som planeras 2019. Fokus kommer då att läggas på att försöka utreda följande tre aspekter: 1) Har bäcken haft en äldre sträckning över området? 2) Finns lämningar i partierna öster om koncentrationen med gravar och skeppssättningar (i ytan mellan de kända fornlämningarna och bäcken)? 3) Går det att lokalisera härdarna från 1960/1961 års grävning (för datering)?

Referenser

Kart- och arkivmaterial

FMIS. Riksantikvarieämbetets digitala system för fornminnesinformation. [<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>]

Mets, T. 1962. *Rapport över arkeologisk undersökning av runstensväg i Anundsbög, Badelunda, Västerås stad, Västmanland 1960–1961*. Arkivrapport på Västmanlands läns museum.

SDHK (Svenskt diplomatariums huvudkartotek). Riksarkivet. [<https://sok.riksarkivet.se/sdhk>]

Siende häradsrätt, Domböcker vid ordinarie ting, SE/ULA/11317/A I a/1 (1600–1661). I SVAR, Riksarkivet. [<https://sok.riksarkivet.se/svar-digitala-forskarsalen>]

VRD (Västmanlands renoverade häradsstingsdomböcker). Riksarkivet.

Skriftliga källor

Alström, U, Arnberg, A, Elgh, S & Svensson, C. 2010. *Jutekärret. Träkonstruktioner i en våtmark vid Anundsbög*. Kulturmiljövård Mälardalen Rapport 2010:9. Västerås.

Arnberg, A. 2012. *I skuggan av Anundsbög. Forskningsgrävningarn i Badelunda. Arkeologisk förundersökning. Fornlämning Västerås 430:1, 1465, 1466, 1467. Långby 7:1, Skälby 3:6. Badelunda socken, Västerås kommun, Västmanlands län*. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2012:45. Västerås.

Arrhenius. B. 2007. Gullhögen vid Tibble, Badelunda. En generationsgrav i skuggan av tingsplatsen. *Badelundabygden* nr 17.

Beronius Jörpeland, L, Göthberg, H., Seiler, A. & Wikborg, J. 2013. Monumentala stolprader i Gamla Uppsala. *Formvännen* 108, no. 4 (2013), s. 278–281.

Björk, T. 1998. Härdar på rad. om spåren efter en kultplats från bronsåldern. *Formvännen* 93.

Bratt, P. 1999. *Anundsbög Del 1. Delundersökning för datering. Arkeologisk delundersökning av Anundsbög, RAÄ 431, Långby, Badelunda socken, Västerås stad, Västmanland*. Västerås stad/Stockholms läns museum. Rapport 1999:20.

Brink, S. 2004. Legal assembly sites in Scandinavia. Panthos, A & Semple, S (red.). *Assembly-places and practices in medieval Europe*. Dublin.

Bäck, M., Hällans Stenholm, A-M., & Ljung, J-Å. 2009. *Lilla Ullevi – historien om det fridlysta rummet: Vendeltida helgedom, medeltida by och 1600-talsgård. Uppland, Bro socken, Klöv och Lilla Ullevi 1:5, Jursta 3:3, RAÄ 145*. Arkeologisk undersökning. UV Mitt, Avdelningen för arkeologiska undersökningar, Riksantikvarieämbetet, UV Mitt, rapport 2008:39. Stockholm.

- Bäck, M, Jonsson, K, Lindeberg, M & Sanmark, A. 2018. *Tingsplatsen vid Anundsbög. Medeltida tingsstuga och järnålderslämningar i Badelunda. Arkeologisk forskningsundersökning, Västerås 431:1, Långby 7:3, Badelunda socken / Västerås stad, Västmanlands län. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2018:17. Västerås.*
- Bäck, M. & Lindeberg, M. 2016. Det religiösa landskapet. Kultplatser i Dalarna under yngre järnålder och medeltid. *Sool-Öen 2016. Sollerö sockens hembygdskök.*
- Carlsson, A. 2015. *Tolkande arkeologi och svensk forntidshistoria: från stenålder till vikingatid.* Stockholm Studies in Archaeology 64. Stockholm.
- Emanuelsson, M. 2013. *Anundsbög och Badelunda Tibble. Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning Boplats Västerås 1477, Boplats Västerås 1478, Långby 7:2 m.fl. och Badelunda Tibble 3:3 m.fl. Västerås kommun, Västmanlands län. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2013:26. Västerås.*
- Emanuelsson, M. 2014. *Bygga och bo vid Anundsbög och Tuna i Badelunda. Långbus vid Långby och nära Närlunda. Särskild arkeologisk undersökning Boplats Västerås 1459 och 1462, Långby 7:11 och Närlunda 4:5, Badelunda socken, Västerås kommun, Västmanlands län. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2014:46. Västerås.*
- Fernstål, C. 2004. *Delar av en grav och glimtar av en tid: om yngre romerska järnålder, Tuna i Badelunda i Västmanland och personen i grav X.* Stockholm Studies in Archaeology 32. Stockholm.
- Friðriksson, A. 1994. *Sagas and Popular Antiquarianism in Icelandic Archaeology.* Avebury.
- Garmo, S. 1998. Rättviks kyrkudde – kulturhistoriskt centrum. *Västerås stiftsbok 1998–99*, s. 14–33.
- Gustawsson, K-A. 1933. De stora skeppsättningarna vid Anundshög i Badelunda socken. En preliminär redogörelse för deras restaurering. *Västmanlands fornminnesförenings tidskrift XXI.*
- Holmbäck, Å. & Wessén, E (red.). 1946. *Svenska landskapslagar. Äldre västgöotalagen, Yngre västgöotalagen, Smålandslagens kyrkobalk och Bjärköarätten.* Serie 5. Stockholm.
- Hyenstrand, Å. 1984. *Fasta fornlämningar och arkeologiska regioner.* Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer, Rapport RAÄ 1984:7. Stockholm.
- Jansson, S. B. F. 1964. *Västmanlands runinskrifter.* Sveriges runinskrifter, band 13. Stockholm.
- Jensen, R. 2010. *Riksintresseområdet Badelunda U25. En kulturhistorisk fördjupningsstudie. Västerås Badelunda socken, Västerås kommun, Västmanlands län.* Kulturmiljövård Mälardalen Rapport 2009:65. Västerås.
- Jones, G. 1960. *Egil's Saga.* Syracuse.
- Kjellberg, J. & Skanser, L. 2006. *Stolphål och härdar vid Lunda gård. Särskild arkeologisk utredning Lunda gård, Badelunda socken, Västmanland.* Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2006:27. Västerås.
- Larsson, B. 2015. Den bästa dagen i mitt liv! *Glimtar från gångna tider.* Stiftelsen Kulturmiljövård Skrifter 6, s. 21–24. Västerås.

- Larson, L. M. 1935. *The Earliest Norwegian Laws: Being the Gulathing Law and the Frostathing Law*. New York.
- Larsson, M. G. 1997. *Från stormannagård till bondby: en studie av mellansvensk bebyggelseutveckling från äldre järnålder till medeltid*. Stockholm.
- Larsson, M. G. 1998. Runic inscriptions as a source for the history of settlement. *Runeninschriften als Quellen interdisziplinärer Forschung, Abhandlungen des vierten internationalen Symposiums über Runen und Runeninschriften in Göttingen vom 4.–9. August 1995* [Ergänzungsbände zum Reallexikon der germanischen Alterumskunde 15], red. K. Düwel & S. Nowak, s. 639–646 Berlin.
- Lindeberg, M. 2013. *Ett härdområde i Räpplinge. Fornlämning RAA 232, Räpplinge socken, Öland*. Rapporter från Arkeologikonsult 2013:2589. Upplands Väsby.
- Löfgren, E. 2011. *Rummet och rätten. Tingshus som föreställning, byggnad och rum i användning 1734 - 1970*. Rättshistoriskt bibliotek, band 67. Göteborgs universitet. Diss.
- Nationalmuseum Danmark. *Årsrapporter för Jellingprojektet, 2010-2013*.
- Nylén, E & Schönback, B. 1994. *Tuna i Badelunda: guld, kvinnor, båtar*. Västerås.
- Pedersen, A. 2016. Monumenterne i Jelling. Fornyet tradition på tærsklen til en ny tid. I; Bjerregaard, M. M. & Runge, M. (red.) *At være i centrum Magt og minde – højstatusbegravelser i udvalgte centre 950-1450*. s.5-22.
- Sanmark, A. 2009. Administrative Organisation and State Formation: A Case Study of Assembly Sites in Södermanland, Sweden. *Medieval Archaeology* 53.
- Sanmark, A. 2010. The Case of the Greenlandic Assembly Sites. *Journal of the North Atlantic*, Special Volume 2 (2009–10), s. 178–192.
- Sanmark, A. 2017. *Viking Law and Order: Places and Rituals of Assembly in the Medieval North*. Edinburgh.
- Sanmark, A., Bäck, M., Jonsson, K. & Lindeberg, M. 2019. The "thing cottage" at Anundshög. *Tidens landskap. En vänbok till Anders Andréén*, s. 141–143. Stockholm.
- Sanmark, A. & Semple, S. 2008. Places of Assembly: Recent Results from Sweden and England. *Formvännen* 103, s. 245–260.
- Sanmark, A. & Semple, S. 2010. The topography of outdoor assembly in Europe with reference to recent field results from Sweden. *Perspectives in Landscape Archaeology*, BAR International Series 2013, red. H. Lewis & S. Semple, s. 107–119. Oxford.
- Sanmark, A. & Semple, S. 2011. *Tingsplatsen som arkeologiskt problem, Etapp 3: Anundshög*. The Assembly Project, Report 3 (2011).
- Seiler, A. 2017. Från vision till verkställande - samhälleliga mekanismer kring stolpmonumentets tillkomst. I; Beronius Jörpeland, L., Göthberg, H., Seiler, A. & Wikborg, J. (red.) *at Upsalum – människor och landskapande. Utbyggnad av Ostkustbanan genom gamla Uppsala*. Statens historiska museer, Rapport 2017:1_1. s. 281–292.
- Semple, S. & Sanmark, A. 2013. Assembly in North West Europe: collective concerns for early societies? *European Journal of Archaeology* 16 (3), s. 518–552.

- Sillén, G. 1972. Tingshus. *Fornvännen* 3-4, s. 228-238.
- Stähle, C. I. (red.) 1960. *Rannsakningarna efter antikviteter, band 1, Uppland Västmanland, Dalarna, Norrland, Finland*, H. 1, Stockholm.
- Sundqvist, O. 2001. Features of Pre-Christian Inauguration Rituals in the Medieval Swedish laws. Stausberg, M. & Sundqvist, O. (red.). *Kontinuitäten und Brüche in der Religionsgeschichte: Festschrift für Anders Hultgård zu seinem 65. Geburtstag am 23.12.2001*. Berlin.
- Svensson, C. 2012. *Fler förhistoriska spår vid Anundshög. VA-ledning mellan Mörby gård och Hälla. Förundersökning i form av schaktningsövervakning Badelunda-Tuna 2:1 m.fl., Västerås socken (tidigare Badelunda socken), Västerås kommun, Västmanlands län*. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2012:27. Västerås.
- Svensson, O. 2015. *Nämnda ting men glömda. Ortnamn, landskap och rättsutövning*. Institutionen för svenska språket. Linnéuniversitetet. Diss.
- Thörn, R. 1996. Rituela eldar. linjära, konkava och konvexa spår efter ritualer inom nord- och centraleuropeiska brons- och järnålderskulturer. I: Engdahl, K & Kaliff, A. (red.). *Religion från stenålder till medeltid*. Riksantikvarieämbetet. arkeologiska undersökningar Skrifter nr 19. Stockholm.
- af Ugglas, C. R. 1935. Ett par nyfunna fingerringar. Till vigselringens historia. *Fornvännen* 1935(30), s. 317–320.
- Vikstrand, P. 2000. Konungen och helgedomen. Oluf Rygh. *Rapport fra symposium på Stiklestad 13.–15. Mai 1999*. Red: Sandnes, B, Stemshaug, O & Stenvik, L. F. NORNA-rapporter 70 B.
- Vikstrand, P. 2001. *Gudarnas platser. Förkristna sakrala ortnamn i Mälardalsregionen*. Uppsala.
- Welinder, S. 1990. *Människor i Västeråstrakten för 1000 år sedan*. Västerås.
- Wikborg, J. & Göthberg, H. 2017. Stolpraderna i landskapet - det vendeltida stolpmonumentet och dess paralleller. I; Beronius Jörpeland, L., Göthberg, H., Seiler, A. & Wikborg, J. (red.) *at Upsalum – människor och landskapande. Utbyggnad av Ostkustbanan genom gamla Uppsala*. Statens historiska museer, Rapport 2017:1_1. s. 313–336.
- Wildte, F. 1926. Tingsplatserna i Sverige under förhistorisk tid och medeltid. En kulturhistorisk undersökning. *Fornvännen* 21, s. 211-230.
- Yrwing, H. 1985. Visby medeltida rådhus. *Fornvännen* 80. s. 1-7.
- Zachrisson, T. 2004. *Hyndevadsfallet och den kulturella mångfalden. Om depositioner i strömmande vatten i Södermanland*. Kulturell mångfald i Södermanland.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM18003
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-3978-18, 2018-07-25
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk forskningsundersökning
<i>Undersökningsperiod:</i>	17–28 september 2018
<i>Personal:</i>	Kristina Jonsson (KM), Mathias Bäck (Arkeologerna), Marta Lindeberg (Arkeologikonsult), Alexandra Sanmark (University of the Highlands and Islands)
<i>Landskap:</i>	Västmanland
<i>Län:</i>	Västmanland
<i>Kommun:</i>	Västerås
<i>Socken:</i>	Västerås stad (f.d. Badelunda socken)
<i>Fastighet:</i>	Långby 7:3
<i>Fornlämning:</i>	Västerås 431:1/L2002:241
<i>Fastighetskartan:</i>	66F 1JS Badelunda
<i>Koordinater:</i>	X6611413/Y592902 (schakt 5) X6611453/Y592775 (schakt 6)
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningmetod:</i>	RTK-GPS
<i>Fynd:</i>	Fynden F13–14 förvaras på KM i väntan på beslut om fyndfördelning.

Bilaga 1. Kontextbeskrivningar

Vissa kontexter från 2017 redovisas också nedan, då de nämns eller finns på planer i denna rapport.

1.1. Kontexter schakt 4, 2017 (tingsstuga m.m.)

Id	Namn	Typ	Beskrivning
263	Syllsten	Stenkonstruktion	Ev. syllsten i tingsstugans S vägg, 0,45×0,4 m stor.
270	Sten	Stenkonstruktion	Sten vid tingsstugan, oklart om den ingår i byggnaden. 0,65×0,55 m stor.
281	Syllsten	Stenkonstruktion	Ev. syllsten i tingsstugans S vägg. 0,5×0,35 m stor.
289	Spisfundament (täckhällar)	Stenkonstruktion	Spisfundament av grovt tuktade naturstenar, möjligen från intilliggande skepps-sättning. 2,3×2,0 meter stort, 0,75 m högt. Kvadratisk form, 0,77 m hög, ligger på packning av mindre stenar. Skalmurad, grus och mindre stenar mellan de stora.
352	Spisfundament (fyllning)	Lager/fyllning	Grus, tegelkross, stenar i storlek 0,1–0,4 m. Fyllning i skalmurat spisfundament.
365	Syllstockar	Träkonstruktion	Tunna rester av träsyllar under golvplank.
378	Nedgrävning för golvsyillar	Nedgrävning	Nedgrävningar för golvsyillar. Konvex sida, rundad botten. Bredd i yta 0,3 m, djup 0,15–0,17 m. Den mittersta är 2,7 m lång.
393	Golvplankor	Träkonstruktion	Tunna sporadiska rester av golvplankor.
428	Plankrest	Träkonstruktion	Rest av planka, troligen från raseri.
432	Lager vid spis	Lager/fyllning	Vitorange kaka av murbruk med små tegelbitar. Ligger upp mot spisfundament (361). Tegelkonstruktion i schaktväggen. Kakan fortsätter och blir tjockare mot öster. 0,08–0,15 m tjock.
450	Äldre markhorisont	Lager/fyllning	Odlingsslagerlik mylla, väldigt homogen, enstaka inslag av tegelkross och småsten, inget kol. 0,13 m tjockt.
463	Mullbänk/trossbotten	Lager/fyllning	Homogen mörkbrun sand, enstaka inslag av sot, kol, bränd lera, tegelkross och småsten. 0,25 m tjockt. Mullbänk/trossbotten under trägolv. Homogent.
471	Syllsten	Stenkonstruktion	Ev. syllsten i tingsstugans N vägg, 0,6 m i diam.
504	Härd	Lager/fyllning	Svart grus, rikliga inslag av sot och småsten, enstaka kol och bränd lera. Härd under trossbotten i tingsstuga. Samma som 2234 nedan.
511	Stolphål?	Lager/fyllning	Mörkfärgning, rund, 0,17 m i diam, fylld med brungrå silv. Ev stolphålsbotten.
556	Stolphål?	Lager/fyllning	Mörkfärgning, oval, 0,20×0,15 m i diam, fylld med svartbrunt grus. Ev. stolphål.
1572	Härd?	Lager/fyllning	Skörbrända stenar, kol, sot och stänk av bränd lera. Ev. härd. Utgick.

1.2. Kontexter schakt 6, 2018 (tingsstuga m.m.)

Id	Namn	Typ	Beskrivning
2010	Syllsten	Stenkonstruktion	Syllsten till tingsstuga. 0,65×0,55 m stor.
2031	Tegelstenar i vinkel	Stenkonstruktion	Två tegelstenar av samma typ som i spisfundamentet. Bredd 145 mm, höjd 90 mm, längd 303 mm.
2040	Plankrester	Träkonstruktion	Fragmentariska rester av plankgolv i tingsstugan, lagda i N-S riktning.
2087	Stenlyft?	Lager/fyllning	Svacka/grop, rund, 0,22 m i diam och 0,12 m djup, mörkbrun grusig fyllning, inslag av småsten och kol. I toppen fläckar av vitt bruk och tegel.
2095	Stenlyft?	Lager/fyllning	Stenlyft? Svacka/grop, oval, 0,5×0,4 m st.
2125	Syllstenslyft	Nedgrävning	Stenlyft som motsvarar det SV hörnet av tingsstugan. 0,5 m i diam, 0,2 m dj.
2174	Mörkfärgning	Lager/fyllning	Avlång mörkfärgning 1,6×0,25 m st, vid hörnsyllsten, möjlig vägglinje.
2206	Spismursrasering	Stenkonstruktion	Rasering från spismuren i tingsstugans SO hörn. Bestod av en blandning av tegelkross, mindre stenar och kalkbruk.
2234	Härd	Lager/fyllning	Härd, rund, 1,1 m i diam och 0,2 m dj, med skörbränd och skärvig sten, låg direkt på orörd undergrund (grus). Delvis undersökt redan 2017, daterad 2018.
2687	Syllsten	Stenkonstruktion	Syllsten 0,65×0,65 m, i tingsstugans SÖ hörn. Stenen täcktes delvis av raseringen från spismuren.
2692	Spismur	Stenkonstruktion	Bevarad del av spismuren i tingsstugans SÖ hörn. Utgjordes av en sula med kalkbruk och tegelstenar. Varje sida var 2,5 m lång.
2756	Härd	Lager/fyllning	Härd, rund, 0,9×0,75 m stor, 0,08 m dj, med enstaka skörbränd sten. Rikligt med sot men inget kol.
2767	Härd	Lager/fyllning	Härd, oval, 1,05×1,5 m st och 0,25 m dj, med skörbränd och skärvig sten. Inslag av brända ben och bränd lera. Låg direkt på orörd undergrund (grus).

Id	Namn	Typ	Beskrivning
2781	Marklager utanför tingsstugan	Lager/fyllning	Marklager på tingsstugans utsida. Gulbrunt till ljusbrunt siltigt grus. Färgad av sot och kol från härdar. Horisonter av tunna lerlinsor förekom ställvis. Troligen samma lager som 1568 (2017).
2806	Härdrest	Lager/fyllning	Härdrest, rund, 0,4×0,45 m st, 0,25 m dj, med skörbränd och skärvig sten. I anslutning påträffades bränd lera och keramik. Låg direkt på orörd undergrund (grus).
2817	Härd	Lager/fyllning	Härd, rund, 0,6×0,52 m st och 0,15 m dj, med skörbränd sten i ytan. Rikligt med kol, aska och skärvstensgrus.
2828	Stenlyft?	Lager/fyllning	Stenlyft? 0,5 m i diam, 0,15 m dj.
2837	Stolphål?	Lager/fyllning	Möjligt stolphål. Rund grop 0,5 m i diam och 0,55 m dj, helt fylld med sten och siltigt grus.
2854	Härd	Lager/fyllning	Härd, oval, 1,6×1,3 m st och 0,2 m dj, bestod av ett lager med stora kolbitar som täckte hela ytan. På detta låg ett "lock" (3179) med exakt samma utbredning. I botten av kollagret fanns skärvstensgrus och aska.
2865	Äldsta markytan	Lager/fyllning	Grusig markyta som fläckvis var mer eller mindre mörkfärgad av sot och kol, troligen från härdarna i området.
2869	Härd	Lager/fyllning	Härd, rund, 0,95 m i diam och 0,15 m dj, med skörbränd och skärvig sten. Låg direkt på orörd undergrund (grus).
2880	Härd	Lager/fyllning	Härd i schaktkant, större delen utanför schaktet. 0,9 m bredd synlig, 0,15 m dj. Innehöll skörbränd och skärvig sten, låg direkt på orörd undergrund (grus).
2887	Härd	Lager/fyllning	Härd, oval, 1,4×0,8 m st, 0,2 m dj, med skörbränd och skärvig sten, inget kol. Låg direkt på orörd undergrund (grus).
2908	Sentida nedgrävning	Störning	Nedgrävning 2,2×0,8–1,5 m st och 0,4 m dj, med tegel, sentida skräp som kasyler och en Yoggiförpackning.
2924	Stenlyft?	Lager/fyllning	Grop, rund, 0,4 m i diam och 0,15 m dj, fylld med mörkt svartbrunt grus, skålad botten.
2932	Härd	Lager/fyllning	Härd, rund, 1,0×0,9 m stor och 0,07 m dj, med skörbränd och skärvig sten. I yta och längs kanter fanns kol, sot och brända ben. Nedsänkning i den centrala delen. åg direkt på orörd undergrund (grus).
2944	Stenlyft?	Lager/fyllning	Grop, rund, 0,4×0,35 m st och 0,07 m dj, med fyllning av svartbrunt grus med enstaka sotfläckar. Slärvig och skörbränd sten. Oregelbunden botten. Oklar tolkning.
2952	Stenlyft?	Lager/fyllning	Grop, rund, 0,4 m i diam och 0,12 m dj, med oklar funktion (stenlyft?). Skålad botten med antydning till trattform. Fylld med svartbrunt grus med rottrådar och enstaka sot och skörbränd sten. Grävs genom undergrund.
2960	Ränna (stock?)	Lager/fyllning	Ränna 4,0×0,25 m och 0,15 m dj, fylld med grusig silt och småsten i S och ljusare silt i N. Indikerar troligen ingången till tingsstugan.
3131	Stolphålsbotten?	Lager/fyllning	Möjligt stolphål 0,28 m i diam och 0,15 m dj, med brungrå grusig silt i fyllningen.
3137	Härdbotten?	Lager/fyllning	Möjlig härdbotten, rund, 0,9×0,8 m stor och 0,1 m dj, med enstaka skärviga stenar.
3179	Siltig lera ovan eldningsplats	Lager/fyllning	Siltig lera med inslag av småsten, 0,25 m tj, samma utbredning i plan som underliggande härd 2854. Täckte även grop 3196.
3196	Nedgrävning	Nedgrävning	Nedgrävning, oval, 0,7×0,55 m st, 0,04 m dj, invid stor härd/elldningsplats 2854. Funktion oklar. Igenfylld med ovanliggande lager 3179.
3206	Grop för sten från skeppssättning	Nedgrävning	Grop 1,1 m bred och 0,65 m dj. Fyllningen utgjordes överst av matjord med bränd lera och tegel (0,4 m). Därunder matjord med mer grus och småsten samt enstaka bitar av gränd lera (0,25 m). Endast en mindre del av gropen undersöktes.
3278	Sten vid rest sten	Stenkonstruktion	Skoningssten till sten i skeppssättning. 0,25×0,15 m st.
3284	Sten vid rest sten	Stenkonstruktion	Skoningssten till sten i skeppssättning. 0,35×0,20 m st.
200198	Väggsyll	Träkonstruktion	Rester av syllstock bevarad till en längd av 2,2 m.

1.3. Kontexter i schakt 3, 2017 (stolphål m.m.)

Id	Namn	Typ	Beskrivning
971	Stensamling	Stenkonstruktion	Ansamling stenar i varierande storlek (0,2–0,6 m) inom en yta av 2,4×0,9 m. Vissa sannolikt rubbade ur ursprunglig position. Ej undersökt.
1052	Sten	Stenkonstruktion	Ensamliggande sten, 0,3×0,3 m st.
1160	Stenar vid stolphål	Stenkonstruktion	Ansamling stenar NO om stolphål 1380. Varierande storlek (0,1–0,6 m), ingen tydlig konstruktion. Möjligen har åtminstone vissa av dem ingått i stolphål 1380 och rasat ur. Ej undersökt.
1311	Marknivå utanför stenpackning	Lager/fyllning	Svartbrun silt, sparsamma inslag av kol och sot. Lager utanför stenkonstruktion, skarpt avgränsat mot det lager stenarna ligger på/i. Stolp-/störhålen är grävda genom 1311.
1380	Stolphål	Stenkonstruktion	Stenskoning runt stolphål, yttre omkrets ca 1,5 m i diam, inre ca 0,7 m i diam. Rundade naturstenar i storlekar mellan 0,2 och 0,6 m, de största lagda runt V sidan.
200026	Stenpackning, stor	Stenkonstruktion	Stenpackning, som bredast ca 3,7 meter, framrensades till en längd av ca 11,5 m. Naturstenar av varierande storlek; störst var de 0,4–0,5 m stora stenarna längs packningens sydvästra kant, vilka låg i en vällagd rad. Större stenar förekom även i packningens inre partier, i flera fall i anslutning till stentomma ytor vilka närmast hade karaktär av inre "rum" i konstruktionen. I framför allt dess norra och centrala del förekom en hel del mindre (0,1–0,2 m) och kantigare stenar. Ej undersökt.
200036	Stenrad	Stenkonstruktion	13 rundade naturstenar med en genomsnittlig storlek på 0,2 m, lagda i huvudsak i en enkel rad (dock dubbelradig i öster). Stenraden var 2,25 m lång och det kunde konstateras att den inte fortsatte utanför schaktet mot norr. Ej undersökt.

1.4. Kontexter i schakt 5, 2018 (stolphål m.m.)

Id	Namn	Typ	Beskrivning
2247	Skärvtenskonscentration	Lager/fyllning	0,95×0,8 m st. koncentration av skärvig och skörbränd sten, under vilka fanns ett lager med ljusa fläckar av uppgrävd silt från orörd marknivå. Ligger strax söder om den stora stenkonstruktionen. Förefaller vara utslängd skärvig sten på en markyta.
2309	Röjningssten	Stenkonstruktion	Småsten inom en övre hästskoformad yta (8,25 m lång och 3,75 m bred) i stenpackningens östra del. Kantiga stenar i storleken 0,10-0,25. Glest liggande på matjord och övrig sten. Odlingsten i matjord.
2368	Störning/cykelhjul	Störning	Ett cykelhjul nedgrävt i anslutning till odlingsstenskoncentration.
2396	Röjningssten	Stenkonstruktion	Odlingsten i matjord, över äldre stenpackning. Över en upp till 6,0 m lång och upp till 3,8 m bred yta.
2409	Stör	Träkonstruktion	Störhål.
2410	Stör	Träkonstruktion	Störhål.
2411	Stör	Träkonstruktion	Störhål.
2412	Ljus siltig lera	Lager/fyllning	Hård kompakt lerig silt som täcker stenkonstruktionens N långsida. Stenarna i denna del av konstruktionen ligger både i och överlagras av denna lersilt. Lagret överlagras inte stolphålen. 0,1-0,25 m tjockt.
2613	Stolphålsfyllning	Lager/fyllning	Orangebrun sandig/siltig fyllning i översta delen av ett stolphål. Blir litet grusigare längre ner. Finns under ett hårt lerigt lager. På en nivå 0,30 m under markytan ökar stenmängden och i botten utgörs fyllning nästan uteslutande av sten.
2624	Stenkrets	Stenkonstruktion	Stenkrets (ej komplett i V) ca 2,0 m i diam, bestående av natursten 0,2–0,6 m stora. Stenarna i den NV delen sitter i ljus lersilt (2412).
2639	Stenkrets	Stenkonstruktion	Stenkrets 2,5 m i diam, av natursten 0,25–0,45 m stora. Stenarna sitter i ljus lersilt (2412).
2701	Stolphål	Nedgrävning	Nedgrävning för stolpe, rund, 0,5 m i diam (jfr. 2613).
2715	Stolphål	Lager/fyllning	Stolphål 0,75 m i diam med fyllning av mörkbrunt myllig jord och grus med kolinslag. Fynd av benbit. Stolpfärgning 0,5 m i diameter.
2983	Lager i stolphål	Lager/fyllning	Nedre fyllning i stolphål 2715. Mörkt siltigt, grusigt lager med kolbitar.
2989	Lager i stolphål (stolpe?)	Lager/fyllning	I den centrala delen av stolphålet fanns ett mörkare grusigt lager med mindre kolinslag.
3002	Omgrävt siltlager under stenkonstruktion	Lager/fyllning	Grå silt med fläckar av ljus undergrund. Ser ut som konglomerat. Tydligt omgrävt lager som följer stenkonstruktionens största utbredning. Stolphålen är nedgrävda genom detta lager.
3012	Mörkfärgning	Lager/fyllning	Svårtolkad mörkfärgning, rund, 0,2 m i diam. Stenlyft?
3019	Mörkfärgning	Lager/fyllning	Svårtolkad mörkfärgning, rund, 0,2 m i diam. Stenlyft?
3026	Mörkfärgning	Lager/fyllning	Svårtolkad mörkfärgning, rund, 0,2 m i diam. Stenlyft?
3034	Lager i stolphål	Lager/fyllning	Mörkt brunorange grusig, siltigt lager med småsten och stora kolbitar. Täcks av lerlager 2412. Mer grusigt mot botten.

Id	Namn	Typ	Beskrivning
3088	Tramphorisont?	Lager/fyllning	Hård kaka av siltig humus som finns direkt ovan orörd mark. Denna horisont var 0,01-0,04 m tjock.
3094	Trä på 3002	Träkonstruktion	Spridda trärester N om stenkonstruktionen och stolpraden. Obestämd funktion.
3113	Lager i stolphål	Lager/fyllning	Mellanbrunt grusigt lager med inslag av kol.
3121	Lager i stolphål	Lager/fyllning	Mörkbrunt grusigt lager med inslag av bränd lera och kol.
3234	Stolphål	Lager/fyllning	Stolphål 1,3 m i diameter, synligt som en rundad färgning innanför stenkrets 2639.
3248	Stolphål	Lager/fyllning	Stolphål 1,5×1,1 m stort, synlig som svacka i stentom yta med avvikande fyllningsfärg.
3260	Stolphål	Lager/fyllning	Stolphål 1,35 m i diam, sylvigt som fyllning inom stenskoning 200190.
3291	Nedgrävning för stenar vid stolprad	Nedgrävning	Nedgrävning för stenrad som avgränsar stenkonstruktionen åt SO. Utbredningen är iakttagen i en sektion i den östra delen så utbredning åt väster är oklar.
3319	Stolphål	Lager/fyllning	Stolphål 0,7×0,75 m stort, synligt som avvikande mörkfärgning inom stenkrets 200160.
200156	Stenkrets	Stenkonstruktion	Stenkrets 1,9 m i diam, av natursten 0,1–0,4 m stora.
200160	Stenkrets	Stenkonstruktion	Stenkrets 2×2,25 m st, av natursten 0,2–0,35 m stora.
200174	Stenrad	Stenkonstruktion	En 10,5 m lång rad naturstenar, välagda i en stenbredds linje längs stenpackningens södra sida. Stenar i storlek 0,3–0,55 m.
200187	Stenar stolphål	Stenkonstruktion	Stenskoning runt östra delen av stolphål 2715, innanför den större stenkrets 200187. Stenar i storlek 0,1–0,15 m.
200190	Stenar stolphål	Stenkonstruktion	Kraftig stenskoning runt stolphål 3260, lagd i flera rader och skift. Stenar i storlek 0,1–0,45 m.
200196	Stolpfärgning	Lager/fyllning	Stolpfärgning 0,45 m i diam i stolphål 3260.

Bilaga 2. Fyndlista 2018

Fyndnr	Typ	Material	Antal	Vikt (g)	Kontext	Schakt	Anmärkning	Status
1	Spik	Järn	2	15	463	6		Gallrat
2	Hästkosöm	Järn	1	6	-	6	Utanför tingsstugan	Gallrat
3	Spik	Järn	1	4	-	6	Utanför tingsstugan	Gallrat
4	Hästkosöm	Järn	2	12	463	6		Gallrat
5	Hästkosöm	Järn	2	8	463	6		Gallrat
6	Hästkosöm	Järn	1	4	463	6		Gallrat
7	Mynt	Koppar	2	14	2412	3	Mynt från 1973 och 1980	Gallrat
8	Bränt ben	Bränt ben	2	1	2932	6		Gallrat
9	Bränt ben	Bränt ben	18	1,4	2756	6	Fragment av oidentifierat rörben från mellanstort/stort däggdjur (Mammalia)	Gallrat
10	Bränt ben	Bränt ben	1	1,3	2767	6	Fragment av oidentifierat rörben från mellanstort/stort däggdjur (Mammalia)	Gallrat
11	Bränd lera	Bränd lera	1	4	2767	6		Gallrat
12	Bränd lera	Bränd lera	1	7	2806	6		Gallrat
13	Keramik	Bränd lera	1	7	2806	6	Oxiderat bränd, äldre järnålderstyp	
14	Keramik	Bränd lera	1	11	2806	6	Äldre järnålderstyp	
15	Knacksten?	Sten	1	1169	200156	3		Gallrat
16	Löpare	Sten	1	1190	-	3	Påträffad mellan stolphål 2701 och stolphål 3319	Gallrat
17	Löpare	Sten	1	545	-	3	Påträffad mellan stolphål 2701 och stolphål 3319	Gallrat

Fynd 9 och 10 har analyserats osteologiskt av Agneta Flood, Arkeologikonsult.

Bilaga 3. ¹⁴C-analyser

International Chemical Analysis Inc.
10585 NW 53rd ST.
Sunrise, FL 33351

Sample Report

Submitter Name: Marta Lindeberg

Company Name: Arkeologikonsult

Address: Optimusvagen 14 19434 Upplands Vasby Sweden

Date Received: February 22, 2019

Date Reported: March 12, 2019

ICA ID	Submitter ID	Material Type	Pretreatment	Conventional Age	Calibrated Age
19P/02101	3002;3318	Dropwort	AAA	2420 +/- 30 BP	Cal 760 - 680 BC (18.2%) Cal 670 - 610 BC (8.0%) Cal 600 - 400 BC (69.2%)
19P/02102	3093;3088	Grain	AAA	2070 +/- 30 BP	Cal 180 - 1 BC
19P/02103	3277;3206	Hazel	AAA	1880 +/- 30 BP	Cal 60 - 230 AD
19P/02104	2613;2714	Pine	AAA	630 +/- 30 BP	Cal 1280 - 1400 AD
19P/02105	3260;3272	Spruce	AAA	770 +/- 30 BP	Cal 1210 - 1290 AD
19P/02106	3248;3271	Pine	AAA	930 +/- 30 BP	Cal 1020 - 1170 AD
19P/02107	3121;3129	Pine	AAA	640 +/- 30 BP	Cal 1280 - 1330 AD (41.0%) Cal 1340 - 1400 AD (54.4%)
19C/02108	3319;3330	Charcoal	AAA	690 +/- 30 BP	Cal 1260 - 1320 AD (68.9%) Cal 1350 - 1390 AD (26.5%)
19P/02109	2767;3160	Hazel	AAA	2120 +/- 30 BP	Cal 350 - 320 BC (4.2%) Cal 210 - 50 BC (91.2%)
19P/02110	2756;3212	Juniper berry	AAA	2310 +/- 30 BP	Cal 420 - 350 BC (85.8%) Cal 290 - 230 BC (9.6%)
19P/02111	2880;3155	Hazel	AAA	1920 +/- 30 BP	Cal 1 - 140 AD (95.1%) Cal 190 - 210 AD (0.3%)
19P/02112	2869;3151	Hazel	AAA	1850 +/- 30 BP	Cal 80 - 240 AD
19P/02113	2932;3158	Spruce	AAA	1840 +/- 30 BP	Cal 80 - 250 AD
19P/02114	2854;3152	Spruce	AAA	2350 +/- 30 BP	Cal 520 - 370 BC
19P/02115	3137;3150	Spruce	AAA	2280 +/- 30 BP	Cal 410 - 350 BC (60.1%) Cal 300 - 210 BC (35.3%)

International Chemical Analysis Inc.
10585 NW 53rd ST.
Sunrise, FL 33351

QC Report

Submitter Name: Marta Lindeberg
Company Name: Arkeologikonsult
Address: Optimusvagen 14 19434 Upplands Vasby Sweden

Date Submitted	February 22, 2019	Date Reported	March 12, 2019
QC 1 Sample ID	IAEA C7	QC 2 Sample ID	NIST OXII
QC Expected Value	49.53 +/- 0.70 pMC	QC Expected Value	134.09 +/- 0.70 pMC
QC Measured Value	48.90 +/- 0.20 pMC	QC Measured Value	133.40 +/- 0.20 pMC
Pass?	YES	Pass?	YES

- pMC = Percent Modern Carbon.
- IAEA = International Atomic Energy Agency.

- Calibrated ages are attained using INTCAL13: **IntCal13 and Marine13 Radiocarbon Age Calibration Curves 0–50,000 Years cal BP**. *Paula J Reimer, Edouard Bard, Alex Bayliss, J Warren Beck, Paul G Blackwell, Christopher Bronk Ramsey, Caitlin E Buck, Hai Cheng, R Lawrence Edwards, Michael Friedrich, Pieter M Grootes, Thomas P Guilderson, Hafliði Haflidason, Irka Hajdas, Christine Hatté, Timothy J Heaton, Dirk L Hoffmann, Alan G Hogg, Konrad A Hughen, K Felix Kaiser, Bernd Kromer, Sturt W Manning, Mu Niu, Ron W Reimer, David A Richards, E Marian Scott, John R Southon, Richard A Staff, Christian S M Turney, Johannes van der Plicht. Radiocarbon 55(4), Pages 1869-1887.*
- Unless otherwise stated, the error reported is one standard deviation.
- Conventional ages are given in BP (BP=Before Present, 1950 AD), and have been corrected for natural isotope fractionation.

Bilaga 4. Vedartsanalys

Kontext	3121	3248	2854	2932	3002	3137	2756	3319	2880	2767	1311	3248	2817	3206	3260	2869	3260
Kolprov nr	3129	3271	3152	3158	3318	3150	3153	3330	3155	3156	3317	Ej inmätt	3276	3277	3272	3151	3273
Art																	
Björk										30+			1				
Ek					3												
Gran			16	4		9	2				1	4			12		26
Hassel							1		4					3		6	
Tall	1	6					3										
Obestämt kol								1									

Vedartsanalysen har utförts av Stefan Gustafsson, Arkeologikonsult.

Bilaga 5. Arkeobotanisk analys

Kontext	3002	3121	3088	1568/2781	2767	2756	2854	2865	2613	1311	463	3319
Makroprov nr	3318	3130	3093	3213	3160	3212	3211	3274	2714	3001	2246	3330
Art												
Skalkorn	1		1									
Knylhavre	1											
Fragmenterad säd	3		1									
Brudbröd	1											
Enbär						1					1	
Vedart												
Ask						x						
Björk				x	x	x		2				
Ek				x		x	x					
Gran					x					x	x	
Hassel					x							
Tall				x	x	x			x			
Obestämt kol		x										x
Grässtrå			x	x				x				x
Granbarr											x	

Arkeobotanisk analys, Anundshög, Västerås, Västmanland

Stefan Gustafsson
Arkeologikonsult

Analysen omfattar fyra jordprover insamlade i samband med en arkeologisk forskningsundersökning vid Anundshög 2018. Proverna floterades i vatten och det använda sållet hade en maskstorlek av 0.2 mm. Efter floteringen lufttorkades proverna för att därefter analyseras under mikroskop med en förstoring av 4 till 600 gånger.

Resultat

3002:3318 Lager/omgrävt lager vid stolphålsraden

Provet innehöll en förkolnad rotknöl av brudbröd och en från knylhavre, en kärna av skalkorn samt ett fragmenterat sädeskorn som inte kunde bestämmas till sort. Brudbröd användes bland annat till att smaksätta vissa maträtter inför fester och sammankomster men den förekommer även som gravgåva i järnåldersgravar (Engelmark 1984, Gustafsson 1995, Viklund 1998). Knylhavrens rötter har inte samma karakteristiska smak men i övrigt liknar den brudbröd till näringsinnehåll. Även knylhavren förekommer såväl inom kosthållet och som gravgåva.

3088:3093 Lager/tramphorisont

Provet innehöll en kärna av skalkorn samt strådelar från säd. Materialet tolkas som tröskrester.

3319:3330 Fyllning stolphål i stolpraden

2865:3274 Lager/markhorisont

3206: 3277 Nedre fyllning grop för skeppssättningssten

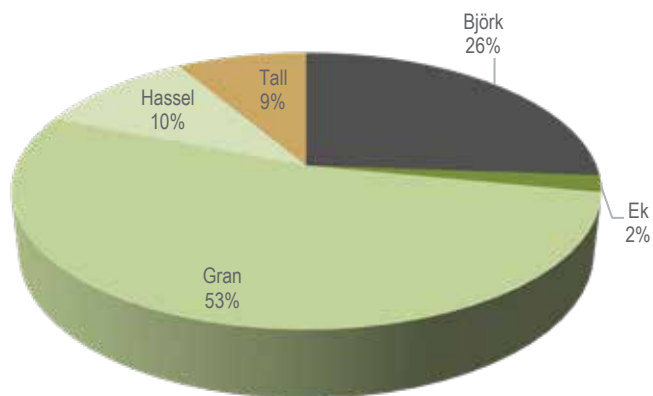
3088:3093 Lager/tramphorisont

Dessa anläggningar innehöll strådelar från något obestämt gräs. Med stor sannolikhet har gräsen eldats i färskt tillstånd för annars hade det inte bevarats. Syftet kan ha varit att skapa rök, en aktivitet som verkar förekomma på flera olika gravfält (Heimdahl 2011, Gustafsson 2017 m.fl.).

463:2246 Lager/trossbotten i tingsstuga

Provet innehöll gott om förkolnade granbarr och ett förkolnat enbär.

I övriga prov fanns inga andra växtrester än träkol. Gran dominerar kraftigt följt av björk, hassel, tall och ek. Fördelningen mellan arterna avspeglar sannolikt inte skogens artsammansättning utan snarare vilka träslag som nyttjades på platsen, som bränsle och för andra ändamål.

Referenser

Engelmark, R. 1984. Two useful plants from Iron Age graves in Central Sweden. *Archaeology and Environment* 2. Pp 87-92. Umeå.

Gustafsson, S. 1995. Förkolnade fynd av *Knylhavre Arrhenatherum elatius* ssp. *Bulbosum* i Syd och Mellansverige. *Svensk Botanisk tidskrift*. Vol 89. No 6. Pp 381-384.

Gustafsson, S. 2017. *Riter med rök och eld i Hjulsta. Arkeobotanisk analys av jordprover från arkeologisk undersökning inom Spånga 96:1, Stockholm kommun och socken, Uppland.* Arkeologikonsult 2017:3086.

Heimdahl, J. 2011. De dödas skörd. Arkeobotaniska funderingar kring profant och sakral. I Artursson, Karlenby & Larsson (red) *Nibble. En bronsåldersmiljö i Uppland. RAÄ UV Rapport 2011:11.*

Viklund, K. 1998. *Cereals, weeds and crop processing in Iron Age Sweden.* *Archaeology and Environment* 14. Umeå